

LUNDS UNIVERSITET
Centrum för Teologi och Religionsvetenskap
Islamologi
D-opsats 15 poäng
ISL X80
Handledare Rickard Lagervall

2008-01-18

Islam bakom galler

Om islam och svensk kriminalvård

Håkan Ylipää
(760209)

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte	1
1.3 Metod	2
2. Muslimer och kriminalvård i Sverige	3
2.1 Fängelse	3
2.2 Kriminalvården	4
2.3 Kriminalvården och religion	5
2.4 Nämnden för andlig vård	6
2.5 Muslimer i Sverige	9
2.6 Muslimska organisationer i Sverige	10
3. Islam och kriminalvård	12
3.1 Muslimer i fängelse	12
3.2 SMR och kriminalvården	13
3.3 Muslimer på svenska anstalter	15
3.3.1 Religiositet	19
3.3.2 Tillgång till imam	19
3.3.3 Fredagsbön	20
3.3.4 Religiositet i praktiken	20
3.3.5 Särbehandling av muslimer	21
3.3.6 Relationen mellan muslimer	22
3.3.7 Kriminalvårdens kunskap om islam	22
3.3.8 Restriktioner och hinder för islam	23
3.3.9 Ramadan	23
3.3.10 Religionsutövande på ”insidan” och ”utsidan	24
3.4 Fängelseimamer	25
4. Avslutning	28
4.1 Sammanfattning	28
4.2 Slutsatser	32
4.3 Framtida forskning	34
4.4 Källförteckning	35

Bilagor

1. Inledning

1.1 Bakgrund

I samband med mina islamologistudier har jag arbetat parallellt inom kriminalvården. Detta har skett som månadsvikariat på somrarna och timvikariat under terminerna. Arbetet med intagna har varit väldigt intressant och gett mig en inblick i en annan vardag än den jag själv är van vid och har även satt mig i kontakt med personer från andra sociala, kulturella och religiösa bakgrunder än min egen. Som islamolog har detta varit väldigt intressant, i synnerhet då kontakten med de muslimer som står under kriminalvårdens försorg.

När jag började fundera på att skriva en magisteruppsats så var ämnet inte givet och olika idéer har gått igenom. Slutligen kom jag fram till att jag skulle kunna kombinera mina studier och mitt arbete genom att skriva om islam och svensk kriminalvård, ett ämne det inte finns mycket studier kring. Utanför Sveriges gränser har studier i detta ämne gjorts men dessa går inte att direkt implementera i det svenska fallet. Stora skillnader finns mellan olika länders kriminalvård vad gäller regelverk och arbetsmetod. Skillnader finns även i olika länders demografi, något som kan påverka förhållningssättet i arbetet med intagna i respektive lands fängelser eftersom demografiska skillnader i ett land även påverkar sammansättningen av intagna i anstalterna. En kvalificerad gissning är att ett lands kultur och majoritetssamhälle sätter en stark prägel på regelverk och praxis i fängelser. Med detta menar jag, för att ta ett enkelt exempel, att man i ett israeliskt fängelse serverar mer koshermat än man gör i ett norskt. Olika högtider får olika utrymme beroende på majoritetssamhällets kultur. I ett svenskt fängelse firas förmodligen julen mer än i ett arabiskt fängelse, där man förmodligen i stället firar extra i samband med ramadan. Detta kan ta sig uttryck genom att de intagna serveras speciella och lite högtidligare mat under högtiderna. Jag menar här inte att minoriteters högtider med nödvändighet skulle ignoreras, utan endast att olika minoritetskulturer inte får samma utrymme som det omgivande samhällets majoritetskultur. Ett annat exempel är att många som sitter i någon form av anstalt, i somliga länder, frigges i samband med stora firanden såsom en regents födelsedag och liknande, något som aldrig skulle ske i Sverige.

1.2 Syfte

Hur mycket plats får en minoritetskultur i ett svenskt fängelse? Det är detta jag vill undersöka i denna uppsats. Mer specifikt vill jag undersöka muslimers situation och islams roll inom det svenska fängelsesystemet/kriminalvården. Jag har själv i min roll som kriminalvårdare sett att kulturell hänsyn tas i arbetet med muslimska intagna, och jag har inte upplevt att muslimer inte skulle få sina religiösa behov tillgodosedda. Men regler och praxis på fängelser säger inte mycket om hur muslimer faktiskt upplever systemet. Kan de, utan problem, utöva sin religion på ett bra sätt? Det finns givetvis regler och säkerhetsföreskrifter som hindrar intagna generellt inom den svenska kriminalvården, de kan som alla förstår, inte röra sig fritt och har restriktioner som inte gäller för den vanliga medborgaren i det vanliga samhället. Men vilken hänsyn tas speciellt för muslimers kultur och deras behov?

Min konkreta frågeställning blir: Hur går ett utövande av islam ihop med att avtjäna ett fängelsestraff i Sverige? Förhoppningsvis lyckas jag finna svaren på detta under arbetets gång.

Arbetets disposition kan grovt uttryckas vara uppdelad i fyra ämnen. Inledningsvis kommer en beskrivning om fängelse som idé samt en kort historik om svenska fängelser och straffsystem. Senare sker en övergång mot islam, muslimer i Sverige och islam och

kriminalvård. Jag går sedan över till den del som bygger mer på intervjumaterial och som handlar om hur muslimska intagna, fängelseimamer och deras representanter på nationell nivå ser på och upplever den svenska kriminalvården ur ett muslimskt perspektiv. Slutligen sammanfattas arbetet vilket senare utmynnar i ett antal slutsatser som kan dras av den information som presenterats i arbetet.

1.3 Metod

Det finns, som nämnts ovan, inte mycket litteratur som behandlar muslimers/islams roll inom den svenska kriminalvården. Det finns således inte heller en massa uppenbara källor för detta arbete. Det är dock ingen omöjlighet att hitta källor som är av intresse för detta arbete, även om jag till stor del får förlita mig till egna källor i form av intervjuer.

Genom att titta på de dokument som reglerar den svenska kriminalvården och de dokument som rör muslimer speciellt vill jag undersöka vad som kan utgöra direkta hinder för utövandet av islam på svenska fängelser. Dessa dokument säger dock inte så mycket om hur muslimer faktiskt upplever det. Det finns, som tidigare nämnts, en hel del restriktioner på svenska fängelser som starkt reglerar intagnas frihet, men i hur stor utsträckning hindrar dessa den individuella muslimens religionsutövande? Det är en till stor del subjektiv fråga. För att undersöka detta har ett antal intervjuer med muslimer som sitter i fängelse utförts. Dessa intervjuer blir av mer kvalitativ art, och för att få lite mer kött på benen har jag även valt att ställa samma frågor som under intervjuerna fast i enkätform, detta för att kvantifiera materialet. Den begränsade tid som funnits för detta arbete tillåter mig inte att göra ett otal intervjuer, så detta blir en metod för att kvantifiera och därmed bredda underlaget. Då vissa språkliga hinder funnits har jag i ett fall använt mig av en tolk. Här vill jag även passa på att tillägga att informationsinhämtningen i form av intervjuer och frågeformulär har skett på tre olika anstalter med olika säkerhetsgrad. Intervjuerna som genomförts har skett utan ljudupptagning, bland annat på grund av att teknisk utrustning inte varit tillåtet på anstalt. Intervjuerna med intagna som genomförts har skett den 11 respektive den 21 november år 2007, enkätfrågorna har besvarats under vecka 47 och 48 samma år. Den 11 november ställde fem personer upp för intervju och den 21 november var det ytterligare tre personer som ställde upp på att bli intervjuade. Antalet intagna som ställde upp och fyllde i den utskickade enkäten var sju. Samtliga intervjuer och enkätutfrågningar med intagna har skett på anstalter med olika säkerhetsgrad i södra Sverige, frågorna som besvarats har varit desamma.¹ För en läsare kan svaren på frågorna kännas lite röriga då olika intagna tagit upp liknande saker fast som svar på olika frågor. Jag har valt att presentera deras svar under de frågor de skrivit svaren och inte själv gått in och flyttat svar efter mitt personliga godtycke. Informationen om antalet fläskfria beställningar på anstalterna har inhämtats via telefonsamtal med anstalterna under veckorna 40-42.

Jag kommer även att ställa frågor till personer som arbetar med kriminalvården för muslimska intagnas räkning, och med andlig vård i anstalt i övrigt. Det är då främst intervjuer med fängelseimamer jag har i åtanke, dessa intervjuer har skett den 30 november och den 13 december. Den kontakt jag haft med Sveriges Muslimska Råd (SMR) har skett mejlledes och i princip bestått av frågor som besvarats den 6:e december 2007 samt en del uppföljningsfrågor via telefon kring denna tidpunkt. Uppföljningsfrågorna avslutades då de inte gav fler svar.

I arbetet kommer vissa begrepp att användas och jag vill här passa på att förtydliga en aning. När det i texten talas om intagna så är detta att likställas med det något föråldrade, men allmänt använda begreppet fångar. Jag talar även ibland om fängelser och anstalter, jag gör i

---

¹ Se bilaga 1.

texten inga skillnader mellan dessa. Ordet anstalt är ett bredare koncept och kan kopplas till ungdomsanstalt och andra typer av institutioner, i denna text skall ordet dock endast förstås som fängelseanstalt.

Jag har i detta arbete valt att avgränsa mig i informationsinhämtningen till att enbart undersöka Anstalter för män, detta dels för att det finns så få kvinnoanstalter och att det enda geografiskt tillgängliga alternativet är en kvinnoavdelning på anstalten Ystad och dels för att det underlättar kartläggningen i detta arbete. Att undersöka hur islam och kriminalvården påverkar kvinnliga intagna på svenska fängelser skulle tillföra ytterligare en dimension till detta arbete, men jag lämnar det ämne öppet för vidare forskning. Jag har också valt att fokusera på anstalter och lämnar således häktesdelen och frivårdsdelen av svensk kriminalvård där hän.

Information som tillkommit under intervjuer skall uppfattas som subjektiva, olika intagna och andra jag intervjuat har alltså personliga åsikter och erfarenheter och kan därför skilja sig åt. Det är viktigt att ha detta i åtanke då vissa saker som kommer fram under intervjuer kan låta väldigt främmande för enskilda läsare. Då jag i arbetet hänvisar till olika intagna kommer jag att tilldela dem pseudonymer, dels för att garantera deras anonymitet och dels för att läsaren lättare skall kunna följa med i texten. Jag väljer att enbart använda mig av arabiska namn oavsett var de kommer ifrån. På samma sätt har jag valt att kalla anstalterna för anstalt 1,2 och 3. När jag hänvisar till fängelseimamer kommer dessa att benämnas imam 1 och imam 2.

För att göra intervjuerna genomförbara har det varit nödvändigt att besöka olika anstalter. De anstalter som nämns ligger samtliga i södra Sverige och har olika säkerhetsgrad och därmed till viss del olika förhållningssätt i arbetet med de intagna. Jag har i de flesta fall välkomnats av anstalterna jag bett om att besöka och alltså inte haft några problem med att få intervjuer till stånd, i ett fall fick jag dock ett blankt nej. De avslog min begäran om att få besöka anstalten för att genomföra intervjuer och hänvisade till att besök från skolor och studenter bara godkändes ifall en besökare bedrev studier mot kriminalvård.

2. Muslimer och kriminalvården i Sverige

2.1 Fängelse

Ett fängelse är en institution för frihetsberövade, en plats där folk avtjänar straff för begångna brott. I många fall döms folk till böter, de får alltså en ekonomisk påföljd för sitt brott. För vissa brott anses dock böter inte räcka och då tar man till andra tvångsmedel, dessa kan bestå av övervakning i olika grad. Fängelsestraffet kan då sägas vara den högsta graden av övervakning, men även här finns det gradskillnader. För mindre brott och för brottslingar som inte anses utgöra något hot mot samhället finns i Sverige så kallade öppna anstalter, en fängelse typ som ger den intagna mer frihet men då under mer ansvar. Personer som inte anses kunna ta detta ansvar och som anses benägna att avvika eller rymma finns fängelser med starkare grad av övervakning. Med övervakning menar jag här en mer kontrollerad tillvaro med starkare tvångsmedel i form av murar, personal och andra åtgärder för att hindra rymning samt säkra intagnas och personals säkerhet. Fängelset får anses vara ett av samhälles starkaste tvångsmedel för att kontrollera en enskild individ i vilken han eller hon tvingas leva ett högst reglerat liv där andra än individen själv styr dagens gång. Tider för mat, rast, motion, arbete är några exempel på saker den enskilda intagne inte kan bestämma över själv. Likaså kan ens umgänge i princip styras eftersom andra beslutar om bostadsrum (cell), avdelning och plats för avtjänande av straffet. En person som inte sköter sig kan alltså förflyttas mellan avdelningar och fängelser och därmed tvingas socialisera med en ny grupp människor. Detta

är en metod som till exempel används för att bryta upp ”sociala nätverk” eller sammanslutningar som kan anses vara en fara för säkerheten. Skulle den intagna individen inte leva efter de regler och beslut som tagits åt dem finns det utöver det ovan nämnda även andra tvångsmedel innanför ”murarna”. Dessa kan vara isolering, indragna besök, förlängning av strafftiden med mera.²

Den franska filosofen Foucault anser att fängelsesystemet är en genomtänkt metod för organisationsledning. Denna ledning kräver fullständig kontroll över de intagna som måste avskiljas från det övriga samhället för att göras disciplinerbara. Detta går ut på en rumslig och tidsmässig kontroll över de underlydande i det att man kontrollerar utrymmet de befinner sig i samt tiden som starkt regleras i de dagliga rutinerna. Den underordnades kropp, rörelser och hållning regleras i detalj, som Foucault uttrycker det.³

Denna institution, fängelset, som den ser ut idag är en relativt ny modell i fängelsehistorien. Det är först på 1700- och 1800-talet som det blir bestraffningen framför andra, en övergång från andra bestraffningsmodeller till fängelsestraff. Även om fängelserna funnits långt innan denna tid så var det först nu som straffväsendet (domstolarna) på allvar började använda sig av just fängelsestraff och gjorde bestraffningen mer human. Tidigare hade man i större utsträckning använt bestraffningar i form av straffarbete och spöstraff med mera. Bestraffning i form av fängelse kan dessutom anses vara mer rättvis i det att alla medborgare lägger samma värde i frihet och på detta vis bestraffas alla lika, bötesstraff är i detta resonemang mer orättvist eftersom folk har olika mycket pengar.⁴ Detta ”nya” system kallades av somliga ”de civiliserade samhällenas straff”.⁵ I Sverige kan detta ”nya” system dateras till år 1832 då alla former av spöstraff förbjöds enligt lag, det enda alternativet till fängelse var då bara dödsstraffet som dock, i fredstid, skulle avskaffas år 1921. På 1840 års riksdag beslutades även att humanisera den svenska fängsvården, detta skedde efter att böcker och debattinlägg publicerats och som talade varmt om detta nya systems fördelar. Fångarna skulle behandlas bättre, förbättras och återanpassas till ett liv i frihet.⁶ Denna tankegång klingar igenom i den moderna kriminalvårdens devis ”bättre ut”.⁷

2.2 Kriminalvården

Kriminalvården i Sverige är en statlig myndighet som ansvarar för verkställigheten av utdömda påföljder på svenska fängelser och inom frivården. Dess mål, uppgifter och inriktning bestäms av förordningen med instruktion för Kriminalvården i enlighet med Svensk författningssamling (SFS) 2005:985, regleringsbrev och andra beslut av statsmakterna. Kriminalvården ansvarar även för verksamheten på de olika häktena i landet. Påföljderna skall verkställas på ett säkert och humant sätt och lagföringen skall vara effektiv och förebygga återfall i brott. Särskilt skall åtgärder vidtas för att förhindra brottslighet under verkställigheten. Kriminalvården skall även förbereda frigivning, bekämpa missbruk samt anpassa verkställigheten efter varje individs behov.⁸ För detta ändamål skall anstaltsorganisationen vara utformad för ett tillgodoseende av olika nivåer av säkerhet,

---

² Detta kallas att få dagar. En grundregel inom svensk kriminalvård är att man avtjänar två tredjedelar av den utdömda strafftiden, detta är dock förbehållet vissa regler. Att få dagar innebär att man får sitta av extra dagar som dras från den sista tredjedelen av straffet.

³ Foucault. 2003:xi

⁴ Foucault. 2003:233f

⁵ Rossi. 1829:169 P. Rossi. *Traité de droit pénal*

⁶ www.netpub.se/hotel/pub/Kriminalvaarden_i_Sverige/html/chapter11.htm

⁷ www.kriminalvarden.se/templates/KVV_PortalTargets.aspx?id=1982

⁸ KVAF (Ao) 2006:17

intagnas arbete, utbildning och behov av särskilda behandlingar samt planering av deras frigivning.⁹

I september 2007 satt i Sverige 5004 personer i anstalt av vilka 271 är kvinnor. Detta är alltså människor som är dömda i domstol och har börjat avtjäna sitt straff eller sitter i förvar enligt utlänningslagen (2 pers). I augusti 2007 var kriminalvården uppe i 90 procents beläggning.¹⁰

2.3 Kriminalvården och religion

Svensk kriminalvård byggde förr i grunden på religionens, ensamhetens och arbetets fostrande inverkan.¹¹ Det ansågs att förbrytare kunde förbättras genom att ta dem ur den moraliskt korrumpierande kollektiva samvaron och beslutade att de intagna skulle bo i enskilda celler, denna nyordning infördes år 1841 och ansågs vara grunden för andlig vård. Det fanns de som ansåg att det framför allt är i isolering som religionens röst återerövrar sitt grepp över känslorna.¹² Kristendomsundervisning var obligatorisk för alla under 35 år och leddes av en predikant. Denna predikant samordnade även annan utbildning och sociala frågor som skulle förbättra den intagnas möjligheter till anpassning i det vanliga samhället. Den andliga vården skulle komma att begränsas i och med sekulariseringsvågen på 1900-talet, och först år 1945 blev kristendomsundervisning frivillig. Idén om enskilt avtjänande av straffet ersattes och man återgick till så kallad fångemenskap. Anställning av fängelsepräster upphörde och ett arvodesystem till dessa infördes, Svenska kyrkans makt försvagades även i det att de nu blev tvungna att konkurrera om de troende med olika frikyrkopastorer. En konkurrenssituation och senare ett samarbetsystem som skulle berika verksamheten. Denna ekumeniska sammanslutning ligger till grund för den senare Nämnden för andlig vård.¹³

Religionens roll har alltså länge ansetts vara viktig, även om den i dagens samhälle inte får lika stort utrymme som den en gång hade. Numera är religionens roll utspelad som grund för kriminalvård, men som personlig livsåskådning är den kanske lika stark som alltid. Alla intagna på svenska fängelser har rätt att utöva sin religion i den utsträckning som kan ske och som stöd i detta skall det på samtliga svenska fängelser finnas en nämnd för andlig vård. Detta beslut togs med stöd av Kungl. Maj:ts beslut den 28 juni 1962 och trädde ikraft den 1 mars 2006. Beslutet innebar att:

- 1§ *Chefen för ett lokalt verksamhetsområde i vilket ingår häkte och/eller anstalt skall förordna ledamöter i nämnd för den andliga vården. Nämnden skall bestå av representant för varje enhet samt minst två ledamöter, varav en skall representera den Svenska kyrkan och en de övriga samfundet.*
- 2§ *Kopia av förordnanden skall för kännedom översändas till Kriminalvårdens huvudkontor och aktuellt regionkontor, till NAV-konsulenterna samt till biskopen i det stift där verksamhetsområdet är beläget respektive Sveriges frikyrkoråd.¹⁴*

---

⁹ SFS 2005:985 § 3

¹⁰ www.kriminalvarden.se/upload/statistik/ASK%202007/Asken_%2007_aug.pdf

¹¹ www.kriminalvarden.se/upload/Museum/htm/livet.htm

¹² Ducpétiaux. 1843:383 *De la condition physique et morale des jeunes ouvriers et des moyens de l'améliorer* Édouard Ducpétiaux

¹³ www.kriminalvarden.se/upload/Museum/htm/andliga.htm

¹⁴ KVFS 2006:2

Rätten till fritt religionsutövande enskilt eller i grupp stöds även i Regeringsformen kap 2, § 1 6:e stycket där det står: ”Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad religionsfrihet; frihet att ensam och tillsammans med andra utöva sin religion.”. Även i kapitel 2 15 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt står det att: ”Intagen som inom anstalt vill utöva sin religion skall beredas tillfälle härtill i den utsträckning det kan ske”.

På de svenska fängelserna finns det allt som oftast representanter från Svenska kyrkan och ofta även folk från lokala frikyrkor. På de större anstalterna finns ofta även representanter för katolska och ortodoxa kyrkor, muslimska imamer som kan ha sammankomster av olika slag i andaktsrum eller andra lokaler. På anstalten Kumla öppnades till och med ett kloster år 2003.¹⁵

Svensk kriminalvård bedriver alltså ingen andlig vård själva, utan köper in dessa tjänster. För trots att Sverige separerar religion och stat så anser uppenbarligen svenska staten och kriminalvården att det är viktigt att intagna på landets anstalter kan få andlig vägledning. Olika länder har olika inställning till detta och Sverige skulle i detta hänseende kunna liknas vid Frankrike som, på pappret, helt separerat stat och religion (kyrkan). Där hänvisar man till begreppet *laïcité* som är en juridisk, moralisk och politisk princip om statens neutralitet i förhållande till religion, detta innebär att religionen skall separeras från den offentliga sektorn.¹⁶ I praktiken verkar vi dock ligga närmre ett engelskt förhållningssätt vad gäller andlig vård inom kriminalvården. I England och Wales, som har gemensam kriminalvård, finns ingen separation mellan den anglikanska kyrkan (Church of England) och staten. I England och Wales anser man att andlig vård är viktigt för den fängslade befolkningen och arbetar därför tätt med kristna företrädare och alltmer även med muslimska företrädare i syfte att ge en bättre andlig vård. I Frankrike tar man mindre hänsyn till andlig vård på anstalter, ofta med hänvisning till det nämnda *laïcité*.¹⁷ Detta gäller framför allt den muslimska andliga vården som i jämförelse med den kristna andliga vården är relativt ny. För att sammanfatta vad jag vill ha sagt i det sista stycket kan man säga att Sverige ligger närmre det engelska systemet än det franska vad gäller andlig vård på anstalter, trots att man till skillnad från England och i likhet med Frankrike har separerat stat och religion.

I och med separation av stat och religion, och tillsammans med religionsfriheten, finns ingen anledning att föra statistik över intagnas religiositet. Detta regleras även av Personuppgiftslagen (PUL), som förbjuder staten och övriga samhället till åsiktsregistrering. Det är alltså inte tillåtet att registrera vilken religion en enskild medborgare tillhör, detsamma gäller för politisk hemvist.¹⁸ Detta innebär att det inte finns någon tillförlitlig statistik över hur många muslimer som avtjänar straff inom den svenska kriminalvården.

2.4 Nämnden för Andlig Vård

Den andliga vården inom kriminalvården fungerar i praktiken genom att representanter för olika trossamfund förordnas till NAV (Nämnden för Andlig Vård) på varje häkte och anstalt i landet. Detta bygger på ett avtal mellan KVS (Kriminalvårdsstyrelsen) och SKR (Sveriges Kristna Råd), och går ut på att SKR uppdrages att rekrytera och fortbilda fängelsepräster, samordna och vidareutveckla verksamheten efter kriminalvårdens utvecklingsarbete.

Arbetet inom NAV grundar sig i den ovan nämnda regeringsformen samt på rekommendationer som finns i de Europeiska fängelsereglerna som antogs av Europarådets

¹⁵ www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral____3003.aspx

¹⁶ Beckford, Joly & Khosrokhavar. 2005:298

¹⁷ se Beckford, Joly & Khosrokhavar.

¹⁸ www.notisum.se/rnp/SLS/LAG/19980204.HTM

Ministerkommitté år 1987.¹⁹ I dessa står det under rubriken ”Religiös och moralisk hjälp” under punkterna 46 och 47 att läsa:

46. *So far as practicable, every prisoner shall be allowed to satisfy the needs of his religious, spiritual and moral life by attending the services or meeting provided in the institution and having in his possession any necessary books or literature.*

47:

1. *If the institution contains a sufficient number of prisoners of the same religion, a qualified representative of that religion shall be appointed and approved. If the number of prisoners justifies it and conditions permit, the arrangement should be on a full-time basis.*
2. *A qualified representative appointed or approved under paragraph 1 shall be allowed to hold regular services and activities and to pay pastoral visits in private to prisoners of his religion at proper times.*
3. *Access to a qualified representative of any religion shall not be refused to any prisoner. If any prisoner should object of a visit of a religious representative, the prisoner shall be allowed to refuse it.*²⁰

Grundregeln är som sagt att det vid varje anstalt och häkte skall finnas en präst från svenska kyrkan och en pastor från en lokal frikyrka. Vid större myndigheter finns även en katolsk präst samt etablerade kontakter med muslimska imamer eller kontaktpersoner. Om det inte skulle finnas någon representant från ens egen religion kan NAV-ledamöterna förmedla dessa efter bästa förmåga.

Det finns cirka 130 förordnade ledamöter i NAV av vilka majoriteten har en del av sin tjänst förlagd till kriminalvården, något som motsvarar cirka 40 heltidstjänster. Allt som allt ligger kostnaderna för detta arbete kring 15 miljoner kronor.

Det praktiska arbetet för fängelsepräster är att samtala med intagna och personal, samtal som sker under en pastoral tystnadsplikt som är absolut. Med detta som bakgrund har själavården inom kriminalvården följande innehåll och målsättning:

- **att** höja den intagnes självkänsla och egna värdighet, så att han eller hon bättre kan se också andra människors värde och rättigheter
- **att** bearbeta frågorna om ansvar och skuld, straff och möjligheter till försoning
- **att** bearbeta den intagnes sorg och stödja honom i att kunna hela sina brustna relationer
- **att** möta och söka bearbeta den intagnes egna existentiella och andliga frågor
- **att** motivera till goda sociala kontakter och stödja dem att våga gå in i behandlingsprocesser.²¹

Övriga arbetsuppgifter består bland annat i att förmedla kontakter med företrädare för andra trossamfund och hjälpa till i olika behandlingsprogram. De är även behjälpliga vid olika tillbud som olyckor och dödsfall och kan bistå vid meddelanden om dödsfall. I samband med frigivning är de också ett stöd och kan hjälpa till med att skapa nätverk av positiva kontakter och arbetar även inom institutionen för att göra relationer, social säkerhet och atmosfären så positiv som möjligt.²²

---

¹⁹ <http://krimnet/templates/InfoPageGeneral.aspx?id=6398>

²⁰ www.uncjin.org/Laws/prisrul.htm

²¹ <http://krimnet/templates/InfoPageGeneral.aspx?id=6398>

²² *ibid.*

Avtalet och samarbete mellan Kriminalvården och Sveriges Kristna Råd (SKR) sträcker sig en bit bak i tiden och den ekumeniska församlingen SKR har länge stått som den enda behjälpliga organisation för andlig vård inom svensk kriminalvård. Med tiden har dock allt fler intagna på svenska fängelser tillhört andra trossamfund än dem som representeras av SKR, ett av dessa är det muslimska trossamfundet. Muslimerna som, i svensk kriminalvård, representeras av Sveriges Muslimska Råd (SMR) har, tillsammans med, SKR en avsiktsförklaring, från år 2002, gällande den andliga vården på svenska anstalter och häkten. Denna avsiktsförklaring går ut på:

- ”att SKR och SMR gemensamt samråder med Kriminalvårdsstyrelsen vid utformningen av nya riktlinjer och om årliga avtal för den andliga vården.
- att SKR:s konsulent för andlig vård inom kriminalvården i övriga frågor företräder och bevakar SMR:s intressen inför Kriminalvårdsstyrelsen.
- att SMR rekryterar och introducerar lämpliga och kunniga imamer till alla större kriminalvårdsmyndigheter i landet.
- att SMR i samråd med konsumenten och KVS handläggare genomför egna grundkurser i kriminalvårdslära och den andliga vårdens metodik för alla medarbetare.
- att SMR:s och SKR:s medarbetare gemensamt genomföra centrala och regionala samverkanskonferenser med kriminalvårdens personal.
- att SMR och SKR tillsammans med 2-3 års mellanrum anordnar en rikskonferens kring mänskliga rättigheter och aktuella kriminalpolitiska frågor.
- att SKR verkar för att SMR regelbundet erbjuds att anordna kurser för muslimska intagna och deras familjer vid kursbyn Gruvberget.
- att SMR och SKR tillsammans med kriminalvården och övriga organisationer aktivt medverkar i det gemensamma Equal-projektet för Bättre frigivning från fängelse”.²³

För att den andliga vården skall fungera och för att de olika trossamfunden skall kunna utföra sitt arbete krävs finansiella medel. Finansieringen av den andliga vården sker på olika sätt. Enligt NAV-konsumenten²⁴ får SKR cirka 1,5 miljoner av kriminalvården för att utföra sitt uppdrag, i jämförelse får SMR 400 000 för sitt arbete, dessa pengar fördelas av respektive organisation för de olika uppgifter och olika representanter de använder sig av i sitt arbete.²⁵

Innan vi talar mer om muslimers representanter vill jag först ta upp lite om hur den andliga vården inom kriminalvården organiseras i Sverige generellt. Vilka de är, och vem de representerar. Detta blir lite av ett sidospår, men jag väljer att ta upp det lite redan nu för att läsaren skall få en idé om hur representationen av andliga vårdare i svenska anstalter ser ut.

Sveriges Muslimska Råd (SMR), som är den organisation kriminalvården samarbetar med, är liksom Sveriges Kristna Råd (SKR) något av en paraplyorganisation bestående av flera olika organisationer. SKR är en ekumenisk organisation vilket innebär att den är representerar flera olika kristna organisationer, katoliker, ortodoxa, frikyrkliga och protestantiska för att nämna några. SKR representerar 28 olika kyrkor varav en bara har observatörsstatus.²⁶ SMR å sin sida representerar 9 rikstäckande organisationer verksamma i Sverige. Till skillnad från SKR består de här medlemsorganisationerna inte av olika ”trossamfund”, medlemmarna representerar i högre grad olika intresseföreningar. Dessa är Sveriges Unga Muslimer, Förenade Islamiska Församlingar i Sverige (FIFS), Sveriges

---

²³ Avsiktsförklaring mellan Sveriges Muslimska Råd, SMR, och Sveriges kristna Råd, SKR för den andliga vården inom kriminalvården.

²⁴ NAV-konsumenten är en heltidsanställd person som har i uppdrag att samordna den andliga vården inom kriminalvården.

²⁵ Se bilaga 2.

²⁶ www.skr.org/faktaomskr.4.95ef17103e1e03476800020316.html

Muslimska Förbund, Bosniska Islamiska Riksförbundet i Sverige, Stiftelsen Islamiska Skolan, Sveriges Muslimska Scouter, Islamiskt Informations Forum, Islamic Relief samt Politisk Islamisk Samling (PIS).²⁷

2.5 Muslimer i Sverige

Muslimer i Sverige är en relativt modern företeelse, och med detta menar jag muslimer i större antal. Det är med de stora invandringsgrupperna som började komma till Sverige på andra halvan av 1900-talet som muslimer och islam blev ett faktum i det svenska samhället. Det finns lite olika åsikter om antalet muslimer i Sverige och de skiljer sig åt en del. Detta beror delvis på hur man räknar och vilka som ingår i dessa uträkningar. Skall man endast de muslimer som är praktiserande finnas med i statistiken? Skall man se till medlemskap i muslimska organisationer, muslimer till namnet, muslimer till bördan, eller vad?

Den svenska religionsvetaren Åke Sander definierar muslimer på fyra olika sätt, sätt som specificerar begreppet i olika grad. Det första av dessa är etniska muslimer, en definition som utgår från individens ursprung. En muslim, är i denna mening, en person som föds i en muslimsk miljö, sållar sig till den muslimska traditionen, har ett namn som tillhör denna tradition med mera. Den muslimska etniciteten är oberoende av islam som politiskt, kulturellt och religiöst system och de ledare som kontrollerar detta system. Detta är den vidaste definitionen, och den definition som oftast används för att föra statistik kring muslimer i Sverige.

Den andra definitionen kallar han för den kulturella muslimen vilket syftar till en person som socialiserats in i, och införlivat i sitt tänkande, den muslimska kulturella traditionen och som har en muslimsk kulturell kompetens. Med detta menas att en kulturell muslim har den muslimska kulturella traditionen som ramverk i sitt tolkande av sig själv och sin omvärld. Kulturella muslimer är således påverkade av sin direkta omgivning och kan skilja sig från varandra i hur de tänker kring islam, praktiserar islam och tankar kring politik och så vidare. De har dock vissa referensramar gemensamma och förstår samma symbolspråk, saker som ingår i den islamiska kulturen till exempel.

Den tredje definitionen kallas här för den religiösa muslimen och syftar på dem som bekänner sig till en specifik tro, medverkar i religiösa förrättningar och har en from livsstil.

Slutligen talar Sander om politiska muslimer, det vill säga dem som har en klar uppfattning kring islams roll och funktion i samhället i stort. Detta i meningen att islam är ett politiskt och socialt fenomen och ett fullkomligt system i dessa sfärer.²⁸

Om vi utgår från den första definitionen, hur många muslimer finns det då i Sverige? Som jag nämnde tidigare så finns det olika förslag, och dessa skiljer sig just eftersom man har olika sätt att beräkna antalet. I den svenska islamologen Leif Stenbergs bok "Muslim i Sverige" sägs allmänna beräkningar landa kring 250000 medan muslimska organisationers siffror, enligt samma bok, landar mellan 300000 och 350000 personer.²⁹ Den senare siffran får även stöd av Åke Sander som får fram ungefär samma antal etniska muslimer.³⁰ Siffrorna från boken "Muslim i Sverige" är inte helt aktuella vilket kan vara en anledning till skillnaden.

Vid en titt på religiösa muslimer blir siffrorna dock annorlunda, vilket i sig inte är överraskande, men skiljer sig även här en del beroende på vem man frågar. Sander resonerar sig fram till att de religiösa muslimerna uppgår till cirka 150000, denna siffra motsägs dock av Samarbetsnämnden för Statsbidrag till Trossamfund (SST) som anser att de religiösa muslimerna år 2000 snarare utgör ungefär 100000 personer. Här bör dock tilläggas att SST

---

²⁷ www.sverigesmuslimskarad.se/

²⁸ Anwar, Blaschke & Sander. 2004:215

²⁹ Stenberg. 1999:65

³⁰ Anwar, Blaschke & Sander. 2004:216

räknar som muslimer, dem som är medlemmar i eller är aktiva i en erkänd församling.³¹ Det blir här tydligt att definitionen kan vara helt avgörande för vilken siffra man kommer fram till. Tre år tidigare gjorde SST en uträkning i vilken de muslimer som var medlemmar i eller aktiva i en erkänd församling uppgick till 85000.³²

Sverige har en av Västeuropas mest heterogena muslimska befolkningar och de skiljer sig bland annat i sin kulturella, etniska, politiska, ekonomiska, religiösa och utbildningsmässiga bakgrund. Dessa olikheter beror på att de har olika nationella bakgrunder och kommer från över 40 olika länder.³³ Skälen till att de kom till Sverige skiljer sig åt men de som kom från 70-talet och framåt var framför allt flyktingar av vilka de flesta muslimska sådana kom från Libanon, Iran, Irak, Syrien, Pakistan, Somalia, Etiopien, Eritrea och forna Jugoslavien. Majoriteten av Sveriges muslimer har iranskt, turkiskt, bosniskt, albanskt, irakiskt och libanesiskt ursprung och är framförallt bosatta i Stockholm, Göteborg och Malmö.³⁴

Sveriges kristna befolkning representeras på olika sätt och på olika nivåer, lokalt och nationellt till exempel. Med en så stor andel av befolkningen som är muslimer borde det finnas organisationer som organiserar dem och tar vara på deras intressen, och det finns det givetvis. Vilka är då dessa och hur ser de ut? Detta skall jag nu försöka presentera.

2.6 Muslimska organisationer i Sverige

Församlingar kan organiseras på olika sätt och kan vara mer eller mindre organiserade. Vad jag menar är att organisationsgraden skiljer sig beroende på vilken typ av organisation man är. En lokal församling eller en källarmoské i en förort kan vara en plats man söker sig till lite då och då och framför allt på fredagar då veckans viktigaste bön äger rum. Det kan även vara en organisation som arbetar lokalt med att samla in pengar för olika ändamål. När pengar är inblandat så krävs det förmodligen ett visst mått av bättre organisation än en löst sammansatt fredagssamling. Storleken på en organisation kan också påverka organisationsgraden, en kvalificerad gissning säger mig att en regionalt verkande organisation kräver mer arbete än en lokal dito liksom en nationellt verkande grupp kräver mer organisering än en regional. Det jag är mest intresserad av i detta avsnitt är de organisationer som verkar nationellt för att representera Sveriges muslimer, vilka är de och vilka organiserar de?

Den första muslimska organisationen i Sverige bildades år 1949 av tartarer som invandrat från Baltikum och Finland.³⁵ Senare skulle andra organisationer organisera sig nationellt och den första av dessa är Förenade Islamiska Församlingar i Sverige (FIFS) som bildades 1974. Andra är Sveriges Muslimska Förbund (SMuF) som grundades 1982 och Islamiska Kulturcenterunionen i Sverige (IKUS) 1984. Tillsammans med Svenska Islamiska Församlingarna (SIF) ingår dessa tre i det Islamiska samarbetsrådet där även Islamiska Shiasamfundet i Sverige (ISS) är adjungerade. Islamiska samarbetsrådet är med på SST:s lista över bidragsberättigade trossamfund och får således statligt stöd.³⁶ FIFS, IKUS och dåvarande SMuF bildade tillsammans Islamiska Samarbetsrådet (IS) år 1988. Med detta samarbete ville man få inflytande över fördelningen av verksamhets- och etableringsbidrag till de olika muslimska organisationerna i landet. De får på det här viset inflytande över vilka organisationer som skall erkännas som riksorganisationer, detta innebär i längden att de kan motverka konkurrens om inflytande på nationell nivå samtidigt som de själva kan sätta agendan för islams inriktning i Sverige. Den typ av inflytande de söker kan exemplifieras med

---

³¹ *ibid.* 2004:218

³² Stenberg. 1999: 65

³³ Anwar, Blaschke & Sander. 2004:218f

³⁴ Stenberg. 1999:66f

³⁵ Svenska Dagbladet 24/12-2006

³⁶ www.sst.a.se/

att de vill representera landets muslimer i officiella sammanhang samt agera remissinstans i utredningar och liknande.³⁷ SMuF eller SMF som de nu kallas och IKUS bildades som utbrytningar ur FIFS och är nu självständiga organisationer. FIFS och SMF bildade tillsammans Islamiska Informationsbyrån år 1986 som ger ut tidningen Salaam.³⁸ Islamiska Informationsbyrån är numera en självständig organisation inom Sveriges Muslimska Råd (SMR) och heter sedan år 1998 Islamiskt Informations Forum. Till SMR hör även FIFS och SMF. SMF som bröt sig ur FIFS arbetar tätt ihop med dessa inom SMR och delar även adress.³⁹ Ytterligare tre organisationer söker status som riksförbund och dessa är Bosnien-Hercegovinas Islamiska Riksförbund i Sverige, Islamiska Shiasamfundet i Sverige (ISS) samt Islamiska Riksförbundet i Sverige (RFS).⁴⁰ ISS är som sagt adjungerade i Islamiska Samarbetsrådet, som får pengar av SST, och är förmodligen på väg att erkännas.⁴¹

År 1990 bildades SMR som en paraplyorganisation för att centralisera och demonstrera en mer unison sida gentemot myndigheter, utöver de ovan nämnda ingår ytterligare 6 organisationer såsom ungdomsorganisationer och muslimska scouter. Andra paraplyorganisationer som denna är Islamiska Rådet i Sverige (IRIS), som organiserar IKUS, Islamiska kvinnoförbundet i Sverige (IKF), Islamiska ungdomsförbundet i Sverige (IUF) och Sveriges Imamråd (SIR).⁴²

Tillsammans hade samtliga, av SST erkända organisationer, ungefär 147 heltidsanställda imamer år 2001. Av dessa var 42 knutna till FIFS, 72 till SMF och 32 till IKUS. Deras löner betalades av organisationen som lön, eller av utländska intressen medan somliga gick på någon form av bidrag.⁴³

Att det finns så många olika organisationer och som i sin tur representerar olika lokala grupper beror på heterogeniteten hos den svenska muslimska befolkningen. Denna heterogenitet tar sig uttryck i att somliga muslimer i Sverige väljer att engagera sig i ganska snäva organisationer som Bosnien-Hercegovinas Islamiska Riksförbund med mera. En svensk muslim med rötter i arabvärlden eller Afrika dras inte naturligt till ett förbund med en så stark koppling till forna Jugoslavien. Själv har jag besökt den bosniska och den turkiska moskén i Malmö, och bara namnen säger lite om vilka man vänder sig till. Detta skall dock inte tolkas som om andra inte är välkomna dit, själv kände jag mig välkommen som ickemuslim. Anledningen till detta spretande anser Åke Sander ligga i det sätt på vilket det muslimska samfundet i Sverige vuxit fram. Muslimer i Sverige har till allra största delen sitt ursprung utomlands. De har kommit från olika delar av världen och i vågor beroende på kriser i omvärlden. De är även, relativt sett, dåligt utbildade och har dålig förståelse för det svenska majoritetssamhället, både kulturellt och språkligt jämfört med muslimsk befolkning i andra västeuropeiska länder. En annan anledning till denna uppdelning kan vara den svenska integrationspolitiken med den starka assimileringstanken, samt det ekonomiska bidragssystemet till trossamfund gör det fördelaktigt att starta flera små förbund istället för en stor organisation.⁴⁴

---

³⁷ Stenberg. 1999: 81ff.

³⁸ Anwar, Blaschke & Sander. 2004:229

³⁹ www.sverigesmuslimskarad.se/

⁴⁰ Stenberg. 1999:81

⁴¹ www.sst.a.se/is.htm

⁴² Anwar, Blaschke & Sander. 2004:230

⁴³ Anwar, Blaschke & Sander: 204:231

⁴⁴ Anwar, Blaschke & Sander. 2004: 238

3. Islam och kriminalvård

3.1 Muslimer i fängelse

Anstaltspopulationen ser olika ut på olika anstalter och de intagna kan ha olika etniskt och social bakgrund med mera. Intagna på anstalter är således inte en homogen grupp utan består av olika personer och grupper med olika etniska, religiösa och nationella bakgrunder. Vilka grupper som representeras inom anstaltssystemet speglar till viss del den befolkningsammansättning som olika länder har, alla grupper som finns i ett land tenderar att även ha någon form av ”representation” inom olika länders anstaltssystem. Detta gör att anstalter ibland kallas för den minst segregerade statliga institutionen, detta eftersom fängelsesystemet tvingar folk med olika bakgrund till ett reglerat umgänge eller åtminstone reglerat uppehälle. Även om det står en intagen fritt att välja vem han eller hon umgås med så avgör trots allt andra vilka du kan välja emellan.⁴⁵ Det går inte att ge några exakta uppgifter kring intagnas etnicitet och religiös tillhörighet på svenska fängelser och det är kanske av mindre intresse att göra detta. I denna uppsats fokuserar jag dock på muslimer och särskilt då på muslimer i anstalt och skall i detta avsnitt gå in lite djupare på detta.

En okänd mängd av de intagna på svenska anstalter är ”etniska” eller ”religiösa” muslimer, det exakta antalet är dock osäkert även om ett försök att närma sig en ungefärlig siffra görs av författaren längre ner i texten. På grund av Personuppgiftslagen (PUL) har svenska rättsväsendet inga rättigheter att registrera religionstillhörighet, det är således svårt att få någon exakt uppgift på hur många muslimer det finns på svenska fängelser, detta är dock inget unikt för Sverige.

Även i Frankrike uppstår det liknande problem, där hänvisar man dock till *laïcité*, separeringen av stat och religion. De registrerar inte religionstillhörighet på grund av att statliga institutioner som fängelser inte skall syssla med religiösa frågor på det sättet. Detta innebär även att franska fängelsesystemet inte lägger någon större vikt vid att erbjuda andlig vård för de intagna på franska fängelser. Det har också inneburit att muslimer vid dessa institutioner har fått en dålig uppbäckning från de franska myndigheterna vad gäller trosfrågor. De ges rätten att praktisera sin religion som individer men får inte enkelt kontakt med andliga ledare som imamer till exempel. De enskilda fängelsedirektörerna har stort inflytande och om det inte ligger i deras intresse kan de motarbeta den andliga vården med hänsyn till säkerhet med mera, separeringen mellan stat och religion kan vara ett annat argument. I jämförelse sägs dock att företrädare för kristendomen ha mindre problem med att få tillträde till fängelserna i Frankrike. Bristen på andliga ledare har gjort att enskilda intagna har tagit tillfället i akt och agerar som religiösa ledare på en del fängelser, det hävdas att dessa informella ledare ofta är radikala och således har en radikaliserande inverkan på muslimer i franska fängelser.⁴⁶ Muslimska andliga ledare utgör endast 6 procent av den totala mängden andliga ledare i den franska kriminalvården, och av dessa blir 50 procent avlönade. Detta kan jämföras med de romersk-katolska andliga ledarna som utgör 47 procent av det totala antalet och av dessa är 57 procent avlönade. Siffrorna kanske inte låter konstiga eftersom det inte finns någon officiell statistik över intagnas religiösa hemvist, men inofficiella uppgifter pekar mot att andelen muslimer på franska fängelser utgör cirka 50-60 procent av den totala fängelsepopulationen.⁴⁷

---

⁴⁵ Beckford, Joly & Khosrokhavar. 2005:4

⁴⁶ Se Beckford, Joly & Khosrokhavar

⁴⁷ Beckford, Joly & Khosrokhavar. 2005:83ff

I Tyskland finns heller ingen klar statistik över antalet muslimska intagna, information och statistik kring intagna på tyska fängelser finns på regional nivå, men denna säger inte mycket om religionstillhörighet. Intagna på tyska fängelser har, enligt den tyska straffrätten, rätt till att träffa representanter för sin trosinriktning och därmed är denna rätt reglerad genom lag.⁴⁸ I praktiken är detta dock en fråga för regionerna och dessa skiljer sig inbördes åt. Den andliga vården för muslimer sker på frivilligbasis och utförs på somliga platser av besökande imamer, medan det på andra platser är betydligt sämre ställt med detta. Problemet har påtalats i det tyska parlamentet och en bättring skall vara på gång, tyska kriminalvårdsmyndigheter skall anställa fler andliga ledare för att förbättra den andliga vården för muslimska intagna.⁴⁹

I Storbritannien har man en helt och hållet annorlunda syn på att registrera religionstillhörighet, detta för att de intagna skall erbjudas korrekt andlig vård.⁵⁰ Till skillnad från den vanligt förekommande tanken om individens rätt har man här även börjat röra sig mot att se till grupperns identiteter och rättigheter man har som grupp. I det brittiska fängelsesystemet kategoriserar man efter etnicitet och religiositet bland annat, och därför är det i fallet Storbritannien enkelt att se hur fängelsepopulationen ser ut. Detta är en följd av att det inte finns några juridiska hinder för denna typ av kategorisering, något som i sin tur anses bero på att de inte har någon konstitutionell separering mellan stat och religion.⁵¹ Muslimer utgjorde år 2003 8.05 procent av det totala antalet intagna. Trots att muslimer, i jämförelse med Frankrike, utgör en så liten grupp av de intagna har kriminalvården för England och Wales arbetat aktivt sedan 1980-talet med muslimska representanter. Detta samarbete har utökats och förbättrats med tiden.⁵²

3.2 SMR och Kriminalvården

Muslimsk representation på svenska fängelser har sitt ursprung i det tidiga 80-talet. Då togs de första kontakterna med Nämnden för Andlig Vård (NAV) vilket i sin tur ledde till att SMF och FIFS fick skicka en representant att besöka olika anstalter, detta i sin tur ledde till bildandet av ett imamråd bestående av 4-5 personer. Senare skrevs ett avtal mellan SMR, SKR och kriminalvården som gick ut på att SMR skulle organisera den muslimska andliga vården på svenska fängelser.⁵³ SMR är den organisation som skall stå för den muslimska andliga vården inom kriminalvården och för att kunna göra detta har kriminalvården avsatt en summa pengar som går till SMR, denna summa ligger för närvarande på 400000 svenska kronor. Utöver denna summa pengar skjuter SMR in ytterligare pengar för att få det att gå runt. För år 2006 låg den totala kostnaden för den muslimska andliga vården enligt SMR:s samordnare på ungefär 750000 svenska kronor, SMR sköt alltså till 350000 till den muslimska andliga vården. Redovisningen för år 2007 visar att kostnaderna låg på cirka 380000 kronor, av denna summa spenderades cirka 177000 på löner. Samtidigt låg kostnader för resekostnader och traktamenten på cirka 110000 kronor. Vad gäller löner så framgår det inte till vilka dessa är, SMR anställer en imam på halvtid och en imam på kvartstid enligt uppgifter från Mahmoud Aldebe. Om det är dessa personers löner eller om det är löner för administrering är oklart.⁵⁴ Här måste tilläggas att kriminalvården krävt en bättre ekonomisk redovisning med verifikationer än föregående redovisningar och godkände därför inte deras

⁴⁸ Strafvollzugsgesetz §§ 53-55, § 157

⁴⁹ Anwar, Blaschke & Sander. 2004:135

⁵⁰ Beckford, Joly & Khosrokhavar. 2005:83

⁵¹ Beckford, Joly & Khosrokhavar. 2005:32f

⁵² Beckford, Joly & Khosrokhavar. 2005:72

⁵³ Mailkorrespondens 6/12-2007. Avsändare: Mahmoud Aldebe. Mottagare: Håkan Ylipää

⁵⁴ se bilaga 3.

första redovisning för 2007. Den nya redovisningen SMR presenterade är dock så svag och utan några som helst verifieringar att det är svårt att tänka sig att den skulle vara en upparbetad version av en tidigare refuserad redovisning. Det verkar dock som om även denna kommer att bli underkänd och att verifieringar kommer att krävas för att nya pengar skall betalas ut.⁵⁵ Den person som SMR har gett i uppdrag att samordna den muslimska andliga vården på landets fängelser och häkten och till att sköta kontakten med de olika fängelseimamer de använder sig av kallas för samordnaren. För närvarande är det Mahmoud Aldebe som innehar posten som samordnare av den muslimska andliga vården, en tjänst han enligt en artikel i Svenska Dagbladet från år 2002 redan då hade haft i 20 år.⁵⁶

Enligt Mahmoud Aldebe fungerar samarbetet med kriminalvården förvånansvärt bra och till och med bättre än förväntat.⁵⁷ Kontakterna med ledningen för kriminalvården fungerar mycket bra och han anser att kriminalvården har bättre kunskaper om islam än vad till exempel migrationsverket har. Det goda samarbetet beror bland annat på att ett förtroende byggts upp mellan kriminalvården och SMR. Detta förtroende, vill han i framtiden, skall leda till att fortbildningskurser planeras. Vad dessa fortbildningskurser innebär är författaren något osäker på, om det är fortbildningskurser om islam och om de är kurser riktade mot ledningen eller till kriminalvårdare på "golvet". Den goda kontakten med kriminalvårdens ledning styrks till viss del i en artikel i Svenska Dagbladet där Mahmoud Aldebe uttrycker att ledningen är förstående och att problemen finns på lokal nivå. Dessa problem har bestått i att imamer inte getts tillträde till enskilda anstalter trots att de varit godkända, problemen har även varit av den art att kriminalvårdare inte varit medvetna om att imamer har samma rättigheter som prästerna har i sitt arbete med den andliga vården på landets anstalter.⁵⁸

Muslimerna på svenska anstalter är en väldigt heterogen grupp och det kan därför vara lätt att tro att det skulle innebära problem att serva de olika muslimska grupperna med andlig vård. Samordnaren för den muslimska andliga vården påpekar dock att behovet av andlig vård uppfylls oavsett om imamen är sunni- eller shiamuslim. Det viktigaste är inte vilken av dessa båda han företräder utan att han ställer upp för alla och respekterar reglerna.

På frågan om det förekommer särbehandling av muslimer på Sveriges anstalter säger han att det finns problem i vissa sammanhang. Dessa sammanhang, säger han, handlar bland annat om de intagna som stämplas som säkerhetsrisker och därför inte, enligt intagnas berättelser, behandlas som man skulle hoppas. Det är viktigt att hitta en gemensam plattform för att säkerställa att alla behandlas lika trots de olikheter som finns människor emellan. Ett annat problem gäller de personer som skall utvisas och då specifikt de personer som trots beslut om detta inte blir det utan hålls i förvar på anstalter. För trots att de borde sitta på ett förvar så får de i stället sitta på en anstalt och nästan bli behandlade som brottslingar, detta är något som SMR ogillar. Mahmoud Aldebe menar också att främlingsfientliga handlingar förekommer från enskilda individer (kriminalvårdare) men att detta är något som kan lösas med samtal och dialoger.

På frågan hur samarbetet på olika nivåer fungerar uppger SMR:s samordnare att detta fungerar bra mellan fängelseimamerna och NAV och som nämndes fungerar det även bra mellan SMR och kriminalvårdens ledning. Något som han däremot är missnöjd med är SMR:s egna insatser i kontakten nedåt, det slarvas bland annat med möten. En anledning till detta uppges vara logistisk, det är helt enkelt svårt att få loss extra tid till fängelseimamer som

---

⁵⁵ Ståhl, Per Åke. Centralsamordnare andlig vård, kriminalvården. 13/1 2008

⁵⁶ Svenska Dagbladet 4/10-2002

⁵⁷ Informationen som lämnas i detta avsnitt är framför allt taget från korrespondens mellan författaren och Mahmoud Aldebe.

⁵⁸ Svenska Dagbladet 4/10-2002

inte är anställda för det arbete de utför. Detta är något som han vill förbättra i framtiden samtidigt som kvaliteten på mötena måste förbättras.

Det finns enligt Mahmoud Aldebe inga regler och restriktioner som hindrar muslimska intagnas religionsutövande, i alla fall inte på normalavdelningar. Problem kan uppstå på säkerhetsavdelningar samt på avdelningar för intagna som skall utvisas, här finns problem säger han och dessa individer borde behandlas på ett humanare vis.

Bristen på fängelseimamer är mycket stor och det har olika förklaringar. En förklaring Mahmoud Aldebe ger är att det inte finns tillräckliga ekonomiska resurser och en annan är att det helt enkelt är brist på folk med rätt kompetens, eller både och. Ibland är dock problemen annorlunda och de uppstår då SMR rekommenderar en imam men anstalterna inte ger denne ett förordnande. För att öka imamtätheten på landets fängelser planerar SMR att förändra sin verksamhet. De vill aktivera fler lokala samfund och skriva avtal med dem, och på detta vis skulle det lokala samfundet kunna utföra en del av SMR:s verksamhet på en anstalt mot viss ekonomisk kompensation.

Det största problemet för många muslimer i svenska fängelser är att de inte känner till eller förstår systemet och inbillar sig att de är orättvist straffade eller straffade hårdare på grund av sitt ursprung. Mahmoud Aldebe menar dock att problemet snarare kan ligga hos det juridiska ombud som representerar dem och som inte ägnar lika mycket tid åt deras fall som till andras. Svenska medborgare som känner till systemet bättre kanske skaffar ett bättre ombud som kan mildra deras straff. Han hänvisar här till en debatt som förts i media och som fokuserar kring att invandrare döms snabbare och hårdare än andra, detta, påpekar han dock, kan även tolkas på andra sätt. Problemet är ofta att det finns en okunskap om lagen och om straffen från somligas sida, men samtidigt finns det i samhället även en okunskap om hur invandrare fungerar i samhället. Han exemplifierar detta med att många invandrare argumenterar genom att skrika högt och hota även om de inte menar detta på allvar, dessa vanor många invandrare har, skapar många lidanden. Språket kan också medföra vissa problem och då främst när tolkar inte förstår alla invandrades hemspråksdialekter och därför kan missförstå och feltolka vissa signaler.

Mahmoud Aldebe anser att man för att förbättra arbetet med muslimska intagna måste öka kunskapen om islam som vardagsliv och religion, detsamma gäller för kunskapen om muslimer som vanliga medborgare i landet. En enskild muslim representerar inte islam och islam som religion kan inte lastas för en enskilds handlingar. Det bästa vore om kriminalvården såg muslimer som vilken medborgare som helst och som kan göra både rätt och fel. Muslimer skall tackas och straffas på samma grunder som alla andra.

3.3 Muslimer på svenska anstalter.

Att få uppgifter om antalet muslimer på svenska anstalter är inte möjligt, och detta beror på PUL som jag nämnt tidigare. När jag funderade kring detta insåg jag att det enda sättet att på något sätt närma sig en uppfattning kring detta är att undersöka antalet intagna som beställer fläskfri kost eller ”muslimmat” som det ofta kallas på anstalterna. Svenska anstalter får inte registrera religionstillhörighet, men intagna som vill ha specialkost anmäler detta i början på straffets avtjänande. Beställningar av specialkost skickas till anstaltens kök så att de vet om hur många portioner specialkost som skall göras. Här bör jag tillägga att specialkost även kan röra sig om vegetarisk mat eller annan särskild kost på grund av medicinska skäl. De kostalternativ som erbjuds och som intagna skall upplysas om vid inskrivning är normalkost, avvikande kost av religiösa skäl (normalkost minus fläsk) samt vegetarisk kost. Kriminalvården kan inte tillgodose krav på halalkött och det finns inte med i det statliga

upphandlingsavtalet.⁵⁹ Ett problem som uppstår vid en kontroll av specialkostbeställningar och som gör uppgifterna mindre exakta är att somliga anstalter har självhushållning, eller åtminstone delar av anstalter har det. Detta innebär att de intagna får en budget, gör en inköpslista och får varorna levererade, varpå de själva får stå för tillagningen av maten. I dessa fall är det förstås omöjligt att veta hur många av dessa som äter fläskfri kost. Ett annat problem med den här metoden är att somliga muslimer väljer att registrera sig som vegetarianer eftersom de inte vill äta den fläskfria kosten då den inte är *halal*. Att man beställer fläskfri kost innebär heller inte nödvändigtvis att man är muslim, man kan även vara jude eller helt enkelt bara ha något emot fläskkött. Detta är dock en försvinnande liten del, och i samtal med olika anstaltskök så likställs fläskfri mat nästan uteslutande med ”muslimmat”. På samma sätt innebär det heller inte att alla som äter mat bestående av fläsk inte är muslimer, det finns en hel del muslimer som inte lägger någon större vikt vid denna dietregel. Ett annat problem uppstår eftersom många intagna på landets anstalter avtjänar korta straff vilket i sin tur leder till en stor rullans på anstalterna. Sammansättningen av intagna kan således skilja från vecka till vecka och från dag till dag.

Metoden att undersöka antalet fläskfria beställningar på Sveriges anstalter har således sina brister, men är ändå enligt författaren den bästa metoden för att åtminstone få en ungefärlig uppgift på hur många muslimer som står under kriminalvårdsanstaltens försorg. Siffrorna som presenteras skall alltså inte ses som något exakt utan mer ge en fingervisning om antalet intagna muslimer. Denna metod och inhämtningen av siffrorna har inte varit helt problemfri, medan somliga anstaltskök varit väldigt hjälpsamma har andra känt en viss osäkerhet eller visat ett ointresse av att ge ut siffrorna. Det kan ha handlat om att de inte vill ge ut dem till privatpersoner och liknande, men de har även visats en viss misstro mot att jag faktiskt arbetat inom kriminalvården. Detta har lett till att jag fått uppge min elektroniska kriminalvårdsadress (e-post) och fått uppgifterna skickade dit. Det är förstås inte omöjligt att somliga tror att uppgifterna är hemliga och inte får lämnas ut hur som helst, de är dock inte kopplade till någon speciell person och faller därför inte under personuppgiftslagen.

Andelen manliga muslimer på svenska anstalter utgör cirka 16 procent eller 817 av totalt 5033⁶⁰ intagna.⁶¹ Siffran är, som jag nämnt, något osäker och det kan skilja sig väldigt mycket mellan olika anstalter. Denna siffra ligger nog lite i underkant eftersom metoden missar de muslimer som äter fläsk, de muslimer som äter vegetariskt samt de muslimer som lever under självhushållning. 16 procent är också i underkant enligt muslimska intagna jag talat med, och en intagen tror att siffran förmodligen ligger upp mot 20 procent.

Jag har i mitt arbete på anstalt, genom mina studier och resor sett att det inom islam finns traditioner som skiljer sig från andra religioner, vissa muslimer väljer att leva efter dessa medan andra lägger mindre vikt vid dem. Ibland kan det även vara svårt att skilja mellan traditioner som är religiösa och sådana som är kulturella, detta för att inte nämna de olika traditioner som finns inom olika inriktningar i islam. Med detta i åtanke kan traditioner skilja mellan en alban och en somalier till exempel, och dessa skillnader kan vara kulturellt eller religiöst betingade.

Ibland händer det att traditioner krockar med lagstiftning och annat och i fallet kriminalvården även med olika restriktioner. Kriminalvården har inga direkta och tydliga regler vad gäller religionsfrihet, utöver religionsfriheten i sig självt då. Detta innebär att en intagen har rätt till sin religion men att delar av den av olika skäl, till exempel säkerhet, kan beskäras en del. Detta handlar i mångt och mycket om att en anstalt vill ha kontroll över hur

---

⁵⁹ Kriminalvårdens riktlinjer för kök och kost 2007:10

⁶⁰ Före kl. 07.00 den 02-10-07 enligt KLAS Anstalt. KLAS Anstalt är kriminalvårdens interna register över intagna.

⁶¹ Se bilaga 4.

intagna rör sig och var de befinner sig, de vill även ha kontroll över vad de intagna har tillgång till i sina bostadsrum. Denna kontroll regleras från anstalt till anstalt och är beroende av den enskilda anstaltens eller avdelningens säkerhetsnivå. De enskilda anstalterna kan i princip tillåta olika saker trots att de tillhör samma säkerhetsklassning, detsamma gäller för olika avdelningar på en och samma anstalt. Den högsta chefen för en avdelning är kriminalvårdsinspektören och därmed är det dem som beslutar om vad som kan och inte kan tillåtas på en avdelning.

Vad som tillåts och inte tillåts är vanligtvis en följd av säkerhetsföreskrifter, och det anses inte gynna säkerheten att tillåta alltför många objekt i ett bostadsrum, det är alltså inte nödvändigtvis objektet i sig som anses försämra säkerheten utan kanske bara mängden objekt. I en anstalts säkerhetsarbete ingår visitationer av bostadsrum, för att se till att inga otillåtna eller farliga föremål förekommer, denna rutin försvåras av alltför många föremål. Detta innebär att mängden föremål påverkar en smidig visitation och därmed säkerheten. Föremål som kan förbjudas eller regleras är saker som alkoholbaserade parfymer, mängden CD-skivor, matbestick med mera. Man kan även förbjuda användandet av solglasögon, mössor och andra typer av huvudbonader, åtminstone för bruk inomhus.

För att återgå till traditioner så finns det föremål som kan anses vara religiösa. I islams fall, precis som för alla andra religioner, finns det föremål som är specifikt religiöst betingade. En muslim vill kanske ha en koran på sitt bostadsrum, en bönematta och andra religiösa föremål. Nu är det så att en koran inte anses vara ett farligt objekt och att Sverige skrivit under de europeiska fängelsereglerna, som nämnts ovan, och därför tillåter religiös litteratur av det här slaget. Men andra saker skulle mycket väl kunna förbjudas på en anstalt. Kufin, en islamisk huvudbonad, som många muslimer bär och som tillhör profetens *sunna* ”sedvänja”⁶², skulle mycket väl kunna förbjudas då man som regel inte får bära mössor och andra huvudbonader inomhus. Säkerhetstänkandet skiljer sig, som sagt, från anstalt till anstalt och generellt sett så minskar kontrollinstrumenten ju lägre säkerhetsklass anstalten har. Det händer dock att intagna på en anstalt med lägre säkerhetsklass nekats saker som godkänns på en anstalt med högre klassning. En intagen jag talat med hade fått avslag på en anhållan om att ta in en kortvågsradio på anstalten. Samtidigt vet jag att apparater av detta slag tillåtits på anstalter med högre säkerhetsklass. Här kan det resoneras att en person på en mer sluten anstalt har mindre kontakt med omvärlden och därför har ett större behov av en kortvågsradio för att lyssna på nyheter från hemlandet än en intagen på till exempel en öppen anstalt som har det lättare att uppehålla kontakten med familj och vänner.

Avslag på anhållan om att få ha en koran på sitt bostadsrum skall med hänvisning till säkerheten ha drabbat en intagen, detta skedde på en tidigare anstalt han suttit på. En medintagen till denna person håller med och menar att det kan vara svårt att ta in en koran på bostadsrummet av samma skäl. Detta är dock påståenden som inte stärks av intagna vid den nämnda anstalten, dessa problem har heller inte dryftats av någon annan som ställt upp på intervjuer, muntliga som skriftliga. Flera av dem jag talat med, imamer och intagna, ställer sig till och med tveksamma till denna uppgift.

I samband med mitt arbete på olika typer av kriminalvårdsanstalter har problem, eller tankar kring eventuella problem, dykt upp. Dessa är sådana saker som inte är problematiska i sig men skulle kunna vara problematiska för muslimer. Det kan vara saker som muslimska intagna dryftat men senare inte verkar ha brytt sig om, andra är saker som jag som islamstudierande reflekterat kring. En återkommande reaktion kommer från en del muslimska intagna då visitation sker med hjälp av hund. Hunden används vid visitation för att finna dold narkotika och sker på två sätt, dels vid visitation av person och dels vid visitation av ett utrymme. Många muslimer anser att detta är problematiskt då hundens saliv eller en våt hund

---

⁶² www.zawaj.com/articles/sunna_clothes.html#kufi

kan göra kläder och möbler *najis* ”orent”. Många muslimer reagerar därför när de får sin person eller sitt bostadsrum genomsökt av en hund, min erfarenhet säger dock att denna reaktion stannar vid en kommentar. Något annat gällande visitation av person är problemet kring könet på den visiterande kriminalvårdaren. Intagna kvinnor skall visiteras av en kvinnlig kriminalvårdare medan intagna män bör visiteras av manliga kriminalvårdare, en skillnad mellan skall och bör alltså. Beroende på tidsbrist och personalsammansättning är det inte alls ovanligt att manliga intagna blir visiterade av kvinnor, om detta skulle vara ett problem för dem går det ofta att lösa, dock inte alltid. Somliga muslimer reagerar på detta, men återigen tenderar det inte vara något större problem och reaktionen har stannat vid ett påpekande.

Att visa sig naken för en annan person är något som kan vara känsligt för många muslimer, och detta innebär därför ibland problem med urinprovstagning. Vid tagande av urinprov måste den intagne klä av sig alla kläder och erbjuds istället en morgonrock, den får dock inte dölja själva provtagningen som skall övervakas av en kriminalvårdare. Detta är kanske något som kan undvikas i framtiden då nya och enklare metoder för provtagning kommer. Problemet är inget större då de flesta förlikar sig med att de sitter i fängelse och därför kan utkrävas vissa saker, jag har dock upplevt att en del har problem med detta. De känner sig kränkta, vilket man inte kan klandra dem för, eftersom många muslimer anser att det enligt islam är förbjudet att visa sig naken för andra än den man är gift med.⁶³

På många anstalter använder man sig av dubbelbeläggning, det vill säga att man är två personer som delar bostadsrum. Detta kan vara jobbigt för många eftersom olika personer har olika rutiner och vanor. En del gillar att titta på TV eller lyssna på musik till sent på natten medan andra vill sova. Detta kan drabba alla intagna och är något man får räkna med till en början, ofta får man nämligen ett eget bostadsrum efter ett tag. På rummen tillåts intagna, inom vissa ramar, sätta upp foton, bilder och brev på sina anslagstavlor så länge det man sätter upp inte är stötande. Vad som är stötande skiljer sig dock från person till person och regleras av anstalten. Alltför grov pornografi är till exempel inte tillåtet, detta får man förvara i lådor eller på annat vis. På de anstalter jag arbetat har det dock varit tillåtet med bilder på nakna kvinnor, denna nakenhet anses alltså inte vara stötande ur anstaltens perspektiv. Om en person som anser detta vara stötande tvingas dela bostadsrum med en person som vill ha dessa bilder uppe så kan det dock innebära vissa problem. Vem som helst kan förstås ta anstöt av bilder på nakna kvinnor men under min tid inom kriminalvården har problemet bara påtalats av muslimer. Det har bara skett vid något enstaka tillfälle och om problemet gått att lösa så har man gjort det.

Något jag reflekterat över men aldrig fått kommenterat av en muslimsk intagen är när jag gjort den dagliga visitationen. Den dagliga visitationen som görs på anstalterna och görs, som namnet antyder, dagligen. När jag gått in i en cell och sett att en intagen varit prostrerad i bön har jag helt enkelt visiterat ett annat rum under tiden för att återkomma en stund senare. Ibland har tiden dock varit knapp och visitationen inte kunnat vänta, då får man helt enkelt försöka göra denna så försiktigt och tyst som möjligt för att inte störa. Jag utgår från att detta stört någon i bön, men ingen intagen muslim har någonsin kommenterat eller tagit upp detta med mig, något som förvånat mig. Detta kan ha sin förklaring i att det endast skett någon enstaka gång och att den intagne är medveten om att visitationen måste göras och att personen är medveten om att jag inte gjort det för att trakassera eller störa honom.

Hur de enskilda muslimska intagna ser på islam och kriminalvården är en fråga som bara kan besvaras genom att intervjua dessa personer. Jag har genomfört ett antal intervjuer och enkätutfrågningar som intagna på olika anstalter har fått besvara. Intervjuerna och enkäterna utgår från samma frågor, skillnaden är dock att en intervju kan innehålla uppföljningsfrågor

---

⁶³ www.alislam.org/library/links/nudity.html

och en diskussion kring frågorna. Intervju- och enkätfrågorna finns som bilaga i slutet på uppsatsen.

Följande avsnitt, då jag hänvisar till olika intagna är, så länge inget annat anges, resultat av de intervjuer och den enkätundersökning som genomförts med intagna på olika anstalter. De intagna som ställt upp på intervjuer har olika nationellt ursprung och uppger detta i frågeformuläret. Några av dem som intervjuats har varit relativt unga och skulle mycket väl kunna vara födda i Sverige, i frågan om nationalitet så uppger de dock ett annat land än Sverige som ursprungsland. Ursprungsländerna som uppges är: Albanien, Kosovo, Irak, Turkiet, Iran, Somalia, Tunisien och Palestina.⁶⁴

3.3.1 Religiositet

I en skala mellan ett och tio, angående grad av religiositet, så uppger endast två en så hög siffra som 9, medan de flesta uppgett en siffra kring 4-5. Endast en person uppger en etta eller tvåa på samma skala. Oavsett vart de placerat sig på denna skala så uppger, nästan samtliga, sig vara praktiserande. Endast en person, här kallad Dawud, säger att han inte är praktiserande men känner stolthet över sin religion och menar därför att siffran fem på skalan passar in på honom.

3.3.2 Tillgång till imam

Olika anstalter har i olika utsträckning tillgång till en imam, det beror delvis på antalet muslimer på anstalten men givetvis även tillgång till utbildade imamer. De anstalter jag haft kontakt med i arbetet med denna uppsats använder sig av samma imam, eller en imam arbetar på samtliga dessa anstalter. Det verkar dock som om imamen i fråga inte spenderar lika mycket tid på de olika anstalterna, något som bekräftas även av imamen i fråga i samband med intervju.

På frågan om tillgång till imam uppger samtliga på anstalt 1 att de har detta och att han besöker dem nästan varje fredag. Samtliga anser att de har en tillfredsställande kontakt med imamen och ingen uttrycker några klagomål på för lite kontakt med densamma. På anstalt 2 uppger Bahir att de inte har tillgång till en imam och att detta är något de gärna skulle vilja ha. Han samtalar då istället med prästen och menar att detta går bra eftersom prästen på sitt sätt är en religiös auktoritet eller åtminstone ”mer troende” som han uttryckte det. Hamid, Fadi och Jamal på samma anstalt menar att besöken från imamen nästan är obefintliga. De understryker att detta inte skall uppfattas som personlig kritik mot imamen men ändå är ett problem. De anser dessutom att anstalten borde erbjuda mer kontakt med en imam och ta fler initiativ till dylika kontakter. I övrigt menar de att de skulle informeras bättre om när imamen kommer. Brist på kontakt med imamen återkommer på anstalt 3 där samtliga intervjuade är missnöjda med den alldeles för dåliga kontakten de erbjuds med en imam. En intagen som jag valt att kalla Nasser berättar att han bara träffat imamen en gång under de fem månader han suttit på anstalten. Han berättar att han, på den förra anstalten han satt på, träffade imamen varje fredag. Det kan ha med tidsbrist att göra, säger han, men då tycker han att de skall erbjudas en annan imam, något han även föreslagit för anstalten. Detta förslag gick dock inte igenom då den nämnda imamen, enligt den intagna, inte fick tillstånd att besöka anstalten. Mustafa, på samma anstalt, hävdar att han aldrig fått träffa imamen trots att han begärt detta. När han efterfrågat imamen har han fått svaret att imamen skall komma varpå han väntat, dock utan resultat. Bristen på imamer är inget unikt för denna anstalt (3) säger Nabil som på den nuvarande anstalten informerats om att det finns en imam, någon han aldrig sett av dock, och heller inte frågat efter då han inte tror det skulle spela någon roll. Han berättar också att han

---

⁶⁴ Även om Kosovo och Palestina inte är länder i samma mening som de övriga så tänker jag inte här gå in på någon diskussion för vad som kan och inte kan räknas som ett land.

under 11 månader som häktad aldrig träffade en imam något som heller inte skett på två tidigare anstalter han avtjänat straff vid. Denna brist på tillgång till en imam återkommer under samtalen på anstalt 3. Samtliga intagna som intervjuas påtalar att de får träffa imamen alldeles för sällan, det får alltså träffa imamen men han är sällan där.

Under intervjuerna, och som förmedlats ovan, framgår det ganska tydligt att intagna på en av anstalterna är nöjda med frekvensen besök från imamen medan de intagna på de två andra anstalterna uttrycker ett visst missnöje och en viss frustration över bristen på en imam.

Den andliga vården i anstalt bedrivs inte enbart av imamer utan även av präster. Jag ställde frågan om hur de muslimska intagnas relation var till fängelseprästen och det verka vara förvånansvärt många som har någon form av relation till denne. På anstalt 1 är det några som inte alls har någon kontakt med prästen medan andra är lite mer ”tjenis” med den samma. Amir och Dawud uppger att de alltid pratar med prästen om han eller hon befinner sig på anstalten. Dawud säger att han alltid passar på att diskutera religion i allmänhet med en imam eller präst när tillfälle ges. Bahir på anstalt 2 passar på att tala med prästen eftersom han sällan får möjlighet att göra detta med imamen. Han anser att man kan tala med vem som helst av dem, det viktiga är att de är ”mer troende”. Hamid känner ett starkt engagemang från prästen och att han blir respekterad av denne. Han skulle dock hellre tala med en imam men nöjer sig med en präst när imamen inte är tillgänglig. Nabil på anstalt 3 har pratat mycket med präster på de häkten och anstalter han suttit på och tycker inte att det spelar någon roll om personen är präst eller imam så länge de är ärliga. Kristna och muslimer är i hans ögon två sidor av samma mynt och han skulle vilja samla alla troende på en anstalt, tillsammans med en präst och en imam, för att diskutera religion och lära sig av varandra.

3.3.3 Fredagsbön

Bristen på imam verkar påverka möjligheterna till fredagsbön, och precis som med tillgång till imam uppger samtliga på anstalt 1 att de får ha gemensam fredagsbön. Alla är dock inte lika intresserade av detta även om de flesta svarar att de går dit. Saleh på anstalt 1 säger att han helt enkelt inte är intresserad av att gå dit. Dawud som ansåg sig vara en femma på den tidigare nämnda skalan angående grad av religiositet säger att han inte medverkar i fredagsbönen för att han inte vill vara religiös när han lämnar anstalten. På anstalt 2 förekommer ingen fredagsbön. Här säger en intagen att det inte går att hålla fredagsbön utan en imam, andra hävdar att anstalten inte tillåter att de samlas för gemensam fredagsbön utan en imam. Kamal på samma anstalt känner inte till om det finns regler som tillåter eller inte tillåter fredagsbön. På anstalt 3 säger de intagna att anstalten tillåter det men att det inte är något officiellt som Nasser uttryckte det, han och tre andra brukar träffas och utföra fredagsbönen gemensamt. En annan intagen säger att han alltid utför fredagsbönen medan en tredje struntar i det eftersom det inte intresserar honom.

3.3.4 Religiositet i praktiken

Att sitta på en anstalt innebär givetvis vissa begränsningar, dessa är i första hand i form av en ofrihet att röra sig som man vill. Hur ser muslimska intagna på hur de kan praktisera sin religion? Finns det begränsningar där? Vilka är problemen? Här skiljer sig svaren en del och det beror kanske framför allt på hur deras religiösa vanor ser ut på ”utsidan”.

På anstalt 1 menar en del att de inte har några problem med att praktisera sin religion. Andra menar dock att problemen finns. Dawud som inte såg sig som särskilt religiös hade inga problem, han såg dock att andra hade problem bland annat under ramadan. Dessa problem kunde bestå i en brist på varm mat på kvällarna eller mikrovågsugn för att värma upp denna, detta problem tas även upp av Bahir och Hassan under frågan om restriktioner längre ner i

texten. Ali menade att problemen var att man inte kunde besöka en moské eller att det var svårt att hålla fastan under ramadan. På anstalt 2 framkom det att det fanns somliga problem. Dessa problem kunde bestå i att andra medintagna spelade hög musik och att man som muslim därför inte kunde få ro under bönen. Fadi och Jamal hävdade att de inte tillåtit eller att det inneburit problem att ta in en koran på bostadsrummet och namngav två anstalter där detta skett, en av dessa skall ha varit den anstalt som går under benämningen anstalt 3 i denna text. Hamid på anstalt 2 ansåg dessutom att koranen blev smutsad vid visitationer då olika kriminalvårdare kunde plocka åt sig den för att bläddra. På en tidigare anstalt föreslog en kriminalvårdare att Hamid själv fick öppna och bläddra i koranen så att visitationen kunde genomföras tillfredsställande, detta är en metod Hamid ansåg att fler kriminalvårdare borde ta till sig. Ett annat problem som Jamal påtalade var att folk, intagna och personal, gick med smutsiga skor på hans böneutrymme, själv hade han för vana att ställa skorna utanför bostadsrummet. Ett återkommande och beständigt problem i utövandet av islam menade några vara maten. Detta problem bestod bland annat av att det inte erbjöds något halalkött och att man därför tvingas äta mat som var ickehalal. Om det var så att man vid inskrivning på anstalten beställde fläskfri kost så tog det tid innan informationen kom fram till köket. Detta ansågs även vara ett problem vid transporter då man ibland tvingas pausa vid något häkte eller liknande eftersom personal på platsen inte fått information om en extra portion fläskfri kost. Vid transporter mellan anstalter ansåg en intagen att informationen om fläskfri kost borde skickas i förväg så att allt var klart när man kom fram. Kamal som har erfarenhet från både slutna och öppna anstalter menar att det på en öppen anstalt finns mer tid att utöva de fem pelarna inom islam. Några intagna ansåg att det på anstalter kunde det uppstå problem efter inlåsning eftersom man då inte hade ordentliga tvättmöjligheter och att man därför fick problem med den rituella tvagningen innan bön. På anstalt 3 uppgav samtliga att de inte hade några problem att praktisera islam under anstaltsvistelsen.

3.3.5 Särbehandling av muslimer

Då muslimer inte utgör majoriteten i det svenska samhället innebär det att vissa kulturkrockar eller oförståelse mellan kulturerna kan uppstå. Som muslim i ett svenskt fängelse tillhör man en minoritet, innebär detta att en minoritetskultur kan få problem med majoritetssamhällets författade regler för kriminalvård? Innebär detta också att muslimer särbehandlas på anstalter i landet? På anstalt 1 uppgav ingen att de särbehandlades på något vis, även om Ali påtalade anstaltens brist på en koran. På anstalt 2 såg det lite annorlunda ut. Bahir menade att han blev särbehandlad som muslim eftersom han inte fick korrekt mat, alltså halalmat. Han påpekade även att de bara fick en omgång mat under ramadan, under övriga året då man inte fastar har man alltid två måltider. Han ansåg det helt enkelt vara kränkande att bara få ett mål mat, bortsett från smörgåsar och liknande. Han menade även att bristen på imam var ett tecken på särbehandling samt den oförståelse han, som muslim, fick från personalen. På samma anstalt ansåg Fadi att han blev provocerande bemött, något som Hamid höll med om. Han påstod att han fick ett dåligt bemötande som muslim och att detta berodde på rasism och islamofobi. Att både ha invandrarbakgrund och samtidigt vara muslim gjorde det ännu värre, de invandrare som inte var muslimer blev enligt honom bättre bemötta. Eftersom en anstalt är en sluten värld menade han dessutom gav kriminalvårdare utrymme till utlopp för sin islamofobi, något som han påpekade även kunde hända på utsidan. Hamid nämner en form av särbehandling i samband med § 14-aktiviteter då präster ofta får ta med sig folk medan imamen inte kan göra det.⁶⁵ Kamal på samma anstalt menade att särbehandling av muslimer var möjligt eftersom det finns ”goda” och ”onda” kriminalvårdare, detta var dock inget han själv upplevt. Han menade att han ibland funderat över särbehandling och om han blivit utsatt för det, han var dock inte

---

⁶⁵ § 14 innebär fritidsaktiviteter utanför anstalten.

säker och ville därför inte hävda att särbehandlig fanns och att det, om det fanns, inte var något generellt problem. På anstalt 3 ansåg ingen av det tillfrågade att muslimer särbehandlades, och om det skulle ske så uppgav Nabil att han i så fall skulle anmäla det. Nasser som även han sa att det inte särbehandlades på anstalten sa att bristen på imam kanske skulle kunna ses som en viss särbehandling.

3.3.6 Relationen mellan muslimer

Muslimer som samhällsgrupp är en väldigt heterogen sådan, detsamma gäller för muslimer på anstalt. Hur fungerar det? Uppstår det intressekonflikter eller diskussioner om vilken islam som är den rätta? Som jag har förstått det på dem som tillfrågats är detta inget problem. Samtliga anser att relationen mellan muslimer är bra eller åtminstone ok. En intagen uttryckte det som att religion inte spelar någon roll för vänskap. Hamid på anstalt 2 säger att det inte finns några problem utan att man har respekt för varandra, det finns en solidaritet mellan intagna oavsett religion och anstalt. Jamal säger kortfattat att man håller ihop. En medintagen till honom menar att religion och språk inte påverkar umgänget utan att det snarare handlar om respekt. Det verkar som om de tillfrågade muslimerna kommer väl överens och att religionen inte spelar någon roll. Men, på frågan om deras umgänge på anstalten främst är baserat på religion eller kultur/språk så ser det lite annorlunda ut. På anstalt 1 verkar det vara så, även om de flesta bara svarat ja på frågan. Jag tolkar det, med den erfarenhet från kriminalvården jag har, som att de med ett ja menar att kulturen/språket är viktigare än religionen i fråga om umgänge. Som exempel kan nämnas Hassan som menar att kultur och språk är viktigt för vem man väljer att umgås med. Mahmoud anser att han kommer bra överens med alla men att kultur och språk ändå är viktigt i umgänget. Ali svarar att han umgås med alla för att det tillhör islam att vara artig mot alla. Här kan det tilläggas att ingen av dem som svarat på mina frågor haft några som helst problem med sin kulturella/religiösa bakgrund i kontakt med andra muslimer. Mustafa på anstalt 3 påpekar att det sällan är något problem men att han på en anstalt i utlandet stötte på en hel del respektlösa muslimer som förstörde fredagsbönen för de andra. De utnyttjade detta tillfälle att träffas till att snacka skit med kompisarna eller för att sälja och köpa droger, detta tills imamen fick nog och slängde ut dem.

3.3.7 Kriminalvårdens kunskap om islam

Kriminalvården som en skapelse av ett majoritetssamhälle är historiskt uppbyggd för att passa den homogena grupp människor som svenskarna länge utgjort. Hur är då förhållandet till islam som ändå är en relativt ny företeelse i det svenska samhället? Har kriminalvården tillräckliga kunskaper om islam?

De flesta på anstalt 1 verkar tycka att kriminalvården inte har tillräckliga kunskaper om islam, även om någon uppger att de inte vet och att någon tror det men inte vet för att de inte frågat. Bahir på anstalt 2 menar att kriminalvårdens kunskaper om islam är dålig från toppen till botten, alltså genomgående i organisationen. Han menar att man inte ens har kännedom om de mest basala högstadiet kunskaperna kring islam. Han känner att han behöver förklara allt och den mesta kunskapsbristen är om frågor rörande ramadan och om måltiderna under denna. Hamid menar att kriminalvården och kriminalvårdare borde sätta sig in mer i frågor rörande islam. Han menar att många muslimer (inte han själv dock) har svårt för att visa sig nakna vid visitationer,⁶⁶ Man borde av samma skäl även erbjuda intagna att lämna blodprov i

---

⁶⁶ Vid misstanke om att en intagen gömmer något, narkotika eller annat, finns det visitationsformer som kräver att den intagne klär av sig naken.

stället för urinprov menar han.⁶⁷ Problem kring visitationer drabbar inte enbart intagna utan även dem som kommer för att besöka denne, om en kvinnlig besökare vill komma in så visiteras hon, något som Hamid ser som ett problem. Han menar att detta förfarande är känsligare för muslimer än för andra. Fadi tar upp problem kring § 14 som kan vara jobbigt eftersom de måste ha anstaltskläder på sig, Jamal tar upp samma problematik och menar att muslimer är känsligare än andra för att synas som kriminell. Även Kamal på anstalt 2 anser att kriminalvården har dåliga kunskaper om islam även om det finns lagar om religionsfrihet som skyddar dem mot dessa dåliga kunskaper, han menar dock att man inte kan begära att kriminalvården och kriminalvårdare skall ha kunskap om islam. Nabil på anstalt 3 är inne på samma linje och menar att även om kunskapen är liten så är det inget man kan begära att kriminalvårdare skall ha kunskap om. Nasser säger att kriminalvården inte har tillräckliga kunskaper om islam och tar åter upp bristen på en imam som ett exempel. Han menar att kriminalvården inte inser behovet för muslimer att kunna träffa en imam varje fredag.

3.3.8 Restriktioner och hinder för islam

Tidigare har jag talat om den speciella miljö en kriminalvårdsanstalt utgör, med de restriktioner och regler som fungerar som en kontrollmekanism för kriminalvården. Jag ställde frågan om det fanns regler eller restriktioner som hindrade muslimska intagna i deras religionsutövande. På anstalt 1 uppger de flesta att något sådant inte finns. Hassan påpekar dock att de inte kunde värma upp mat under ramadan eftersom de inte fick ta in en mikrovågsugn på bostadsrummen, detta var något som dock ändrades och de fick tillstånd till detta efter halva ramadan. Ali tar upp arbetsplikten som finns på anstalterna som ett problem, att tvingas arbeta varje vardag störde bönetiderna förutom på fredagarna då de tilläts samlas för gemensam bön. Bahir på anstalt 2 tog, precis som Hassan på anstalt 1, upp problematiken kring uppvärmning av mat under ramadan. Utöver detta var reglerna kring införsel av mat ett problem eftersom, om detta varit tillåtet, han då skulle kunna tillreda egen halalmat. Hamid tog upp samma problem med införsel av mat som en, i hans ögon, dum regel. Han ansåg även att reglerna kring inlåsning klockan 19.45 innebar problem då de på bostadsrummen inte alltid hade tillgång till tvättmöjligheter, detta utgjorde hinder för den rituella tvätten innan bön. Han berättade också om att en bekant till honom blivit tillsagd att be tystare för att inte störa sina medintagna, men när andra spelade hög musik och störde honom i bönen så var det ingen som sa ifrån. Denna regel, som han uttryckte det, användes inte konsekvent och drabbade främst muslimer. Kamal tog upp reglerna kring införsel av olika föremål och berättade att han, med hänsyn till regelverken, nekats ta in en ljudkassett med böner på arabiska. Mustafa på anstalt 3 berättade att han inte haft några problem på grund av regler eller restriktioner. Han fick be sina fem dagliga böner på önskad tid och utan att bli ifrågasatt, han sa även att personalen väntat med visitation för att inte störa honom i hans bön. De andra på anstalt 3 uppgav heller inte att det fanns något som hindrade dem i religionsutövandet.

3.3.9 Ramadan

Fastan under ramadan har nämnts ett flertal gånger i denna text och detta är förstås något som muslimer har olika förhållningssätt till. På anstalt 1 uppgav några att de fastat, andra att de fastat lite och någon enstaka att de inte fastat alls. Dawud på anstalt 1 fastade inte eftersom förutsättningarna för fasta är dåliga på anstalt och omständigheterna svåra. På anstalt 2 uppgav en intagen att han fastat. Jamal sa att han fastade förra året men inte gjorde det i år. Hamid började fasta men gav upp efter en vecka. Han ville inte äta anstaltsmaten utan

---

⁶⁷ Vid urinprov får den intagna klä av sig naken och erbjuds en morgonrock. Morgonrocken får dock inte dölja för mycket, utan den övervakande kriminalvårdaren måste kunna övervaka hela ”processen” så att det inte fuskas.

föreslog att han själv skulle fixa med maten och allt annat och till och med bekosta den själv. Detta önskemål fick han ett blankt nej på och eftersom han kände att det inte fanns någon vilja att ens diskutera detta så avslutade han fastan. På anstalt 3 uppgav Mustafa att han tillsammans med en medintagen fastade hela ramadan. Nabil som vid tiden för ramadan satt på en annan anstalt fastade även han hela ramadan och berättade att köket vid den anstalten hjälpt honom och därmed underlättat det för honom. Nasser uppgav även han att han fastat under hela ramadan och berättade också att det fanns fyra eller fem andra som fastat med honom. Hur många som fastat på anstalt 3 är oklart eftersom Mustafa och Nasser uppgav olika siffror.

3.3.10 Religionsutövande på ”insidan” och ”utsidan”

Att ryckas ur sin vardag och placeras på anstalt innebär en stor ändring av de personliga rutinerna eftersom den intagne själv inte bestämmer över sin vardag. Jag ställde frågan om hur religionsutövandet skiljde sig mellan livet på anstalt och livet i frihet. På denna fråga svarat någon att det inte skiljer sig på något sätt medan en annan bara anser att det är lite svårare på anstalten. Två personer vid anstalt 1 menar att den största skillnaden är att de inte kan besöka en moské, en av dessa personer påpekar även att de inte kan fira sina högtider på samma sätt som på utsidan. Mahmoud berättar att han, till skillnad från utsidan, fastade under ramadan och dessutom ber på fredagar. Bahir på anstalt 2 tycker det är lättare att praktisera islam på utsidan. På anstalt tvingas man dela utrymme med många andra vilket kan leda till orenhet. Han menar att han inte kan dela toalett med en person som står upp och kissar eftersom det inte är hygieniskt, om man däremot har egen toalett så innebär detta inga problem. Någon uppger att de ber mer på utsidan medan Jamal som blev troende när han satt i fängelse ber mer när han sitter inne. Han har dock funderat kring varför han ber mer när han har problem, som när han sitter i fängelse. Han vill dock gärna förbättras och fortsätta praktisera islam efter den villkorliga frigivningen. Hamid uppger även han att han ber mindre i fängelse därför att han tycker att det är hyckleri, varför begå ett brott och sedan låtsas vara en god muslim när man avtjänar sitt straff, säger han. Han är dock övertygad om att han, när han avtjänat sitt straff, kommer att vara en bättre muslim. På anstalt 3 finns också en som inte tycker det är någon skillnad. Nasser på samma anstalt tycker det är svårare under anstaltsvistelsen. På utsidan kan han duscha när han vill och därmed hålla sig rituellt ren. Ett annat problem uppstår eftersom de efter inlåsning inte kan be i grupp. Ett plus är dock att han ber mer när han sitter på anstalt och att detta beror på att man på utsidan lätt glömmar bort islam. Mustafa säger att det är lättare på utsidan eftersom man kan besöka moskén varje dag och träffa och diskutera islam med andra muslimer, man har fler möjligheter på utsidan. En annan stor och viktig skillnad är att han enbart äter halalkött i frihet men att detta inte är möjligt på anstalt. På en följdfråga jag sedan ställde om ifall religionen blev viktigare i samband med frihetsberövandet svarar de flesta på anstalt 1 nej. En annan tycker att det blir viktigare i och med att man tänker mer på islam ibland. Ali tycker också att det blir viktigare och förklarar att när man ibland sitter isolerad, antingen på ett fängelse eller på ett häkte, så är man helt ensam och har bara gud vid sin sida. Ibland kan ensamheten bli utdragen och om man inte har sin tro är det lätta att kollapsa. På anstalt två anser samtliga att islam blir viktigare. Bahir menar att den blir viktigare som stöd och tillåter honom att se framåt och till ett liv efter frigivning. Hamid säger att han, om han hade följt islam, inte skulle ha varit kriminell. Religionen, spekulerar jag, är väl viktigare på insidan eftersom han av respekt för islam inte ber när han avtjänar ett straff. Jamal säger att den blir viktigare och menar att han på utsidan glömt bort sin kultur och jämför med fattiga släktingar i hemlandet som har ett bättre liv på grund av sin tro. Han har funderat kring detta och har lite dåligt samvete att han levt som han gjort trots att hans förutsättningar i livet varit bättre i Sverige än i hans hemland. Mustafa på anstalt 3 anser att religionen är lika viktig över allt och praktiserar lika mycket när

han sitter i fängelse som när han är fri. Han tycker att fler muslimer borde känna vikten av att börja be i fängelset och menar att många har någon form av dubbelmoral när de inte vill göra detta då de avtjänar ett straff. Han tror inte att en intagen som säger att han skall börja be när han blir frisläppt kommer att göra det, om man inte ber i anstalt kommer man inte heller att göra det i frihet. Nasser påpekar att tiden gör religionen viktigare, man har helt enkelt mer av den, mer tid till eftertanke. Man har mer tid till att be och till att läsa koranen utan många av de distraktioner som finns på utsidan. Han säger att han tänker mer på och hoppas att han blir förlåten av gud. Han tycker att tiden i anstalt har fått honom att tänka till och gett honom en önskan att fortsätta be efter frigivningen, tiden till eftertanke under anstaltsvistelsen har även gett honom en vilja att förändra sitt liv.

3.4 Fängelseimamer

Antalet imamer på svenska fängelser uppgick enligt SMR:s telefon- och adressförteckning för den muslimska andliga vården inom kriminalvården år 2006 till 21 personer. Till dessa tillkom ytterligare 8 imamer som ställde upp vid behov. Enligt samordnaren för den muslimska andliga vården inom kriminalvården Mahmoud Aldebe är det i stort sett samma imamer om än något färre som används av SMR år 2007. Imamerna ansvarar var för sig för mellan 1 till 5 anstalter och häkten. Somliga arbetar alltså enbart vid en anstalt eller häkte, medan majoriteten av imamerna har minst två anstalter eller häkten som de ansvarar för. Efter samtal med den förra NAV-konsulenten Kjell Mazetti har det även framkommit att det finns ett antal icke SMR-anknutna imamer som arbetar på några anstalter. Denna relativt lilla mängd imamer kan vara förklaringen till varför muslimska intagna på en del anstalter anser sig ha för liten tillgång till muslimska andliga vårdare. De flesta fängelseimamer arbetar, enligt Mahmoud Aldebe, som imamer i olika lokalförsamlingar och utgår från detta arbete i sina respektive tjänster som fängelseimamer, andra har helt andra jobb och utför sitt jobb som fängelseimamer helt och hållet på sin egen fritid. SMR avlönar, enligt Mahmoud Aldebe, två imamer, en på halvtid och en på kvartstid. Dessa två personer har alltså en anställning, delvis avlönade av SMR, på en moské och arbetar inom ramen för detta även som fängelseimamer, det är dock oklart huruvida den lön de får från SMR är för anställningen vid moskén eller mer specifikt det arbete de utför på anstalterna.

En av de två fängelseimamerna, kallad imam 1,⁶⁸ som jag intervjuat har ett heltidsjobb och arbetet som imam sker på fritiden, lyckligtvis har han en förstående chef som låter honom ändra i arbetsschemat så att han kan arbeta på helgen om han varit på en anstalt på fredagen. Att sköta sitt imamämbete på fritiden innebär att han inte kan besöka alla de anstalter han ansvarar för under en vecka. Arbetet han utför på anstalterna tar mellan 3 till 8 timmar beroende på anstalten i fråga. Dessa stora skillnader i tid beror på att han, på olika anstalter, inte kan samla alla på en gång för en gemensam fredagsbön utan måste utföra denna flera gånger på olika avdelningar. Det är uppenbart att situationen inte är tillfredsställande och att behovet för fler imamer är relativt stort, något han påpekar. Det imamer som bedriver andlig vård på anstalterna har helt enkelt inte tid, det handlar alltså inte om slöhet eller ovilja utan enbart svårigheter att ge den service de intagna vill ha.

Att få tiden att räcka till är inget som bara drabbar tiden med de intagna, imam 1 menar att det även drabbar samarbetet inom NAV, eftersom han inte har tid att delta i studiecirkel och konferenser. För att kunna göra detta måste han ta ledigt från sitt ordinarie jobb, vilket får ekonomiska konsekvenser han inte kan bära. I övrigt fungerar dock arbetet inom NAV väldigt tillfredsställande och den goda kontakten med en fängelsepräst gjorde att han kunde hjälpa

---

⁶⁸ Den information om imamerna som presenteras här är, såvida inget annat anges, ett resultat av de intervjuer jag genomfört med dem.

intagna genom att skicka litteratur via ombud. Det goda samarbetet inom NAV är även något imam 2 skriver under på. Han säger att detta goda samarbete underlättar då intagna kan kontakta honom via fängelseprästerna och att arbetet med den andliga vården ofta går över religionsgränserna. Det var tack vare det goda samarbetet som han fick nycklar och därmed bättre tillgång till de intagna, det var hans kristna kollegor inom den andliga vården som talade med ledningen på en anstalt han är aktiv vid som ledde till att han fick ut dessa. Han menar att arbetet inom NAV vore en god modell för omvärlden och säger att det inte skulle finnas krig i världen om relationerna mellan religionerna hade varit lika bra på utsidan som på insidan. Imam 2 är heltidsanställd imam på en moské i södra Sverige. Han får mycket stöd från sin arbetsgivare vilket tillåter honom att delta mer aktivt i NAV-samarbetet, han får inget löneavdrag från moskén då de anser att detta kan ingå i hans ordinarie arbete. Han har arbetat som fängelseimam i många år men inte fått särskilt mycket ersättning för detta, knappt så det räckt till bensin och parkeringsavgifter. Han arbetar både på häkte och på anstalt men lägger mest tid på häktet. Anstalten besöker han måndagar och fredagar och där har han frihet att samla muslimer från de flesta avdelningarna. Detta, anger han, är anledningen till att han inte behöver spendera lika mycket tid där som på häktet där han bara kan träffa en person åt gången.

Imam 2 anser att kriminalvårdens kunskaper är mycket dåliga liksom intresset att lära sig mer. Polis, psykologer och sjukvårdspersonal kontaktar honom eller besöker moskén för att lära sig mer, något liknande intresse har han aldrig fått från kriminalvården. Den dåliga kunskapen om islam kan handla om de frågor som ställs om vad ramadan är. Erfarna kriminalvårdare som har arbetat inom verket i många år ställer samma fråga år efter år. Han säger också att kriminalvårdare behöver mer kunskap om islam för att kunna ge muslimska intagna den vård som behövs för att inte återfalla i kriminalitet. Om kunskapen om islam från kriminalvårdens sida är dålig är han desto nöjdare med det mottagande han fått från dem. Han känner sig välkommen på anstalten och blir bemött på ett jättebra och respektfullt sätt. Om han av någon anledning inte kunnat besöka anstalten på en vecka så är det inte ovanligt att personalen frågat efter honom. Han tycker sig få all den hjälp han behöver och tycker att personal på anstalten och han själv kompletterar varandra, detta så länge man respekterar varandras uppgifter. Det är viktigt att alla vet vilken roll han har och vad han kan respektive inte kan göra. Han påpekar vikten av att ta vara på sina och de intagnas rättigheter och samtidigt garantera säkerheten och inte underminera det arbete kriminalvårdare är satta att utföra.

Vad gäller särbehandling av muslimer så anser imam 2 att detta inte förekommer och att kriminalvården blir bättre på att hantera religiösa frågor för varje dag som går. Visst, säger han, förekommer det att en enskild kriminalvårdare kan behandla en intagen muslim på ett dåligt sätt men menar att alla har sina bra och dåliga dagar. I själva systemet finns dock inget som är särbehandlande eller leder till särbehandling. Han ser inte att muslimer har några generella problem inom kriminalvården, alla muslimer är olika och kan därför ha olika problem med tiden på anstalt. Han tillägger dock i samma andetag att visitationer och urinprov kan vara kränkande för muslimer eftersom det enligt islam är förbjudet att visa sig naken (även för sina egna barn), samt att som man bli visiterad av en kvinna. Att många muslimer ändå ställer upp på urinprov istället för att vägra⁶⁹ är en följd av att de redan är så knäckta i sin tro och redan känner sig så kränkta som människor. Problemet med islamiska dietregler är inget kriminalvården kan lastas för och att man inte kan kräva att de skall garantera muslimska intagna tillgång till halalmat. Vad gäller Koranen och problem med att ta

---

⁶⁹ Att vägra lämna urinprov likställs med att lämna ett positivt urinprov. Ett positivt urinprov kan få följder som senareläggning av villkorlig frigivning.

in en Koran på bostadsrummet så är det inget han hört talas om, i de fall det hänt så har det handlat om att intagna inte tillåtits ha den i OBS-cell, något han också är kritisk emot.

Imam 2 anser att kontakten med de intagna är bra så länge man respekterar varandras gränser. Han poängterar just detta då det är viktigt att de intagna vet vad han får och inte får göra. Eftersom han måste förhålla sig till både de intagna och kriminalvården är det viktigt att han klargör att han inte kan göra de intagna tjänster eller förmedla budskap till anhöriga eftersom det skulle vara ett hot mot säkerheten och även med hans fortsatta arbete med andra intagna. Ibland upplever han som problem det faktum att han inte alltid kan vara på plats om en intagen har ett starkt behov att träffa honom, detta har dock i vissa fall lösts genom att intagna tillåtits ringa honom från anstalten. När han började sitt arbete som fängelseimam var det väldigt jobbigt då intagna inte ville träffa honom och denna ovilja togs personligt. Med tiden har han dock lärt sig att det inte är något personligt mot honom utan bara handlar om att en intagen inte vill träffa en imam, oavsett vem som är det.

På frågan vad kriminalvården kan förbättra blir han tyst och kommer lyckas inte komma på något speciellt, efter en liten stund tar han dock upp utbildning igen. Han anser att kriminalvårdare skulle behöva mer utbildning och kunskap om islam och menar att det skulle göra vården och bemötandet av intagna mycket bättre.

Imam 2 ställer sig mycket kritisk till SMR och det sätt de organiserar den muslimska andliga vården. Han anser inte att SMR på något vis bidragit till förbättringar för muslimska intagna, de förbättringar som skett är helt och hållet en förtjänst av samarbetet inom NAV. Han säger sig inte ha haft någon kontakt med SMR på de sista 8-9 åren utöver något enstaka samtal över telefon som gällt arvode för det arbete han utfört. SMR har genom sin samordnare aldrig frågat honom om hans arbete och hur det fungerar för honom. Han anser att samarbetet mellan olika fängelseimamer måste förbättras, att man måste ha ett utbyte av erfarenheter för att olika lärdomar skall kunna dras och inte glömmas bort. Kontakten mellan olika fängelseimamer är alltså enligt honom dålig, även om den inte är lika dålig som den mellan fängelseimamerna och SMR. Han tycker att SMR:s organisation av den andliga vården är under all kritik. Han är omedveten om hur mycket pengar SMR får för att organisera den muslimska andliga vården, och när jag upplyser honom om detta ställer han sig bara undrande till hur dessa pengar spenderas. Den dåliga kontakten mellan fängelseimamerna och SMR understryks delvis av imam 1 som anser att den blivit sämre på sista tiden. Tidigare anordnades fler studiecirklar och träffar, något som blivit en bristvara den sista tiden.

Som framgått tidigare i texten så är dessa imamer representanter för SMR vilka kriminalvården samarbetar med vad gäller muslimsk andlig vård.

Vilka problem anser då imamerna att det finns för de muslimer som står under kriminalvårdens försorg? Enligt en slutrapport från ett EU-projekt för Europeiska Socialfonden kallat "Bättre Frigivning fas II" är ett problem att anstalters personal inte har tillräckliga kunskaper om invandrarens kulturella och religiösa bakgrund. Detta har bland annat tagit sig i uttryck genom att imamer inte känt sig särskilt välkomna på somliga anstalter och häkten. Ett annat problem har varit att intagna haft dålig tillgång till halalmat, bönemattor och böneplatser.⁷⁰

Detta stämmer delvis överens med hur fängelseimam 1 ser på det. Han menar att det inom kriminalvården generellt inte finns några djupare kunskaper om islam, bortsett från enstaka vårdare. Bristerna i kunskap kan gälla frågor kring fastan och bönetider bland annat, något han själv brukar informera om. Han anser dock inte att han varit ovälkommen på anstalterna utan att det varit ett bra samarbete, byggt på respekt och där man lyssnar till vad han har att säga. Vad gäller religion- och kulturkännedom så kan det vara lämpligt att nämna att detta nu delvis ingår i kriminalvårdens grundutbildning. Kriminalvårdare under utbildning jag talat

---

⁷⁰ www.visionsrummet.se.interprise.se/swe/files/11.pdf

med säger att de haft föreläsningar om diskriminering och mänskliga rättigheter, etiska värderingsgrunder samt kulturmöten.

En annan sak som nämns i tidigare nämnda slutrapport är att samhället stigmatiserar frigivna och ser på dem som ”för alltid kriminella” och att det därför är viktigt med frigivningsförberedande åtgärder, denna åsikt återkommer, om än i en liten annan skepnad, hos imam 1. Han menar att kriminalvården ibland ser intagna som hopplösa fall och ibland bara ser dem som intagna och inte som människor, han anser att bättre frigivningsförberedande åtgärder skulle kunna få färre att återfalla i brott. Tanken om att se intagna som människor och inte som endast intagna återkommer också hos en intervjuad intagen som anser att kriminalvårdare ser dem som invandrare och muslimer och inte som människor, som han uttryckte det.

Generellt ser imam 1 inga problem för muslimer i anstalt, utan reglerna följs. Någon särbehandling av muslimer ser han heller inte, de som uttrycker en åsikt om att vara särbehandlade är, enligt honom, ofta unga och arga på systemet. Särbehandlingen behöver inte vara ett faktum utan mer en känsla av vanmakt och sårad stolthet, något han säger många unga intagna känner oavsett religiös tillhörighet. Om detta stämmer så verkar inte vara något unikt för Sverige utan något som går igenom även i utlandet. I Frankrike så finns det intagna som hävdar att systemet är rasistiskt och särbehandlar muslimer. Detta, menar andra intagna, skall dock snarare ha att göra med att de unga är aggressiva och skapar spänningar på fängelserna; att de bråkar över allt oavsett om svaret på en fråga är ja eller nej.⁷¹ Om de skulle bli nekade något eller få en bestraffning så beror det inte på vad de har eller inte har gjort utan helt är grundat på någon rasistisk antiislamisk dagordning.

4. Avslutning

4.1 Sammanfattning

Jag kommer här att sammanfatta denna uppsats och i kortare drag presentera vad uppsatsen handlat om. För att göra det enkelt för läsaren så skall jag försöka att sammanfatta arbetet i samma ordning som det är skrivet.

Uppsatsen börjar med en presentation av hur det valda ämnet spånades fram, hur jag kom att välja att skriva om islam och svensk kriminalvård och som i uppsatsen benämns inledning. Efter denna inledning tar jag upp syftet med arbetet och den metod jag ämnat använda för just detta. Syftet är att utreda hur en minoritetskultur får plats inom ramarna för en organisation som majoritetskulturen byggt upp. Hur en heterogen grupp muslimer får utrymme i en organisation som historiskt sett varit anpassad för en relativt homogen grupp sprungen ur majoritetssamhällets normer och regler. Jag försöker i avsnittet syfte konkretisera detta genom en frågeställning som lyder: Hur går ett utövande av islam ihop med att avtjäna ett fängelsestraff i Sverige?

Under rubriken Metod går jag sedan genom hur jag valt att arbeta för att finna den nödvändiga informationen som krävs för att syftet skall nås. Jag tar upp de källproblem som finns på grund av avsaknad av forskning i ämnet och att jag därför varit tvungen att i det stora förlita mig till intervjuer och frågor till muslimska intagna, fängelseimamer och den person som ansvarar för samordningen av den muslimska andliga vården. Utöver detta så har jag undersökt de, för denna uppsats, adekvata dokument som reglerar kriminalvården. Dessa handlar bland annat om förhållningssättet kriminalvården skall ha gentemot religiositet och de lagar och paragrafer som styr detta. Jag tar upp de avgränsningar som gjorts för att inte flaxa

---

⁷¹ Beckford, Joly & Khosrokhavar. 2005:170

iväg för mycket, och innebär att jag bara undersöker de problem manliga muslimska intagna har samt att jag bara undersöker anstaltsdelen av kriminalvården. Detta utesluter givetvis inte att kvinnliga muslimer kan ha samma problem som manliga när de sitter i fängelse, eller att personer som är häktade har andra problem än dem som sitter i fängsligt förvar. Jag förklarar även att jag för att anonymisera uppgiftslämnarna benämner dem med fingerade namn eller som imam 1 eller 2.

Fängelset som idé och presenteras lätt och jag beskriver hur fängelsestraffet blir straffet framför andra i ett historiskt perspektiv. Detta förklaras enklast genom att fängelsestraff blivit vanligare i och med spö- och dödsstraffets avvecklande. Fängelsestraffet har blivit en metod för att kontrollera och reglera en dömds vardag, en organisationsledning som går ut på att en dömd individ inte har friheten att själv bestämma över sitt liv. Andra än den enskilda individen bestämmer när den får äta, motionera och umgås med andra för att nämna några exempel. Om en intagen inte skulle rätta sig efter dessa uppsatta regler finns tvångsmedel att tillgå och dessa kan exemplifieras med avskildhetsplacering, indragna besök med mera.

Kriminalvården presenteras sedan väldigt kortfattat och dess huvudsakliga uppgift är verkställighet av utdömda påföljder på fängelser och inom frivård. Där beskrivs även vad som reglerar och styr dess mål, uppgifter och inriktning.

I avsnittet Kriminalvården och religion går jag igenom den roll religionens spelat på svenska fängelser. Här blir det uppenbart att framför allt kristendomen och kyrkan haft ett finger med i spelet under en lång tid. Predikanter arbetade på anstalter och alla som var under 35 år gamla hade obligatorisk religionsundervisning, predikanten hade dessutom hand om den skolverksamhet som bedrevs. Detta inflytande skulle försvagas i och med sekulariseringen på 1900-talet och först år 1945 blev kristendomsundervisning frivillig. Vid den här tidpunkten blev det också fler än Svenska Kyrkan som fick inflytande över den andliga vården då olika frikyrkor började ta mer plats, detta innebar till en början konkurrens mellan de olika trossamfundet men övergick senare till ett samarbete. Trots att den organiserade tron har fått mindre inflytande på 1900-talet så har intagna dock garanterats rätten till fritt religionsutövande, något som garanteras genom regeringsformen samt lagen om kriminalvård i anstalt. I detta avsnitt görs även jämförelser med Frankrike och England/Wales och hur de ser ut jämfört med den svenska modellen rörande andlig vård.

Nämnden för Andlig Vård (NAV) beskrivs i nästa avsnitt, här går jag in på hur de arbetar och under vilka mandat de agerar. I detta avsnitt går jag även in på det avtal som slutits mellan SKR och Kriminalvården vad gäller den andliga vården inom kriminalvården, utöver detta har SKR och SMR gjort en gemensam avsiktsförklaring från 2002 som tar upp samarbetsformen dem emellan. I slutet av avsnittet förklarar jag hur SKR och SMR fungerar som paraplyorganisationer och vilka organisationer och samfund de representerar.

I det påföljande kapitlet, Muslimer i Sverige, går jag igenom Islams etablering i Sverige och att den är en följd av invandringsvågorna som kommit. Jag beskriver även hur antalet muslimer i landet kan skilja beroende på hur man räknar och vem man definierar som muslim. Åke Sanders fyra kategorier av muslimer tas upp och dessa består av en etnisk, en kulturell, en religiös och en politisk kategori. Vilken kategori man undersöker har en stor inverkan på det antal muslimer som kan sägas finnas i Sverige. Men även om man undersöker samma kategori kan olika personer komma fram till olika siffror. Jag tar här upp Leif Stenbergs åsikt om att det, i Sverige, skulle finnas cirka 250000 muslimer, en siffra han jämför med 300000-350000 som muslimska organisationer kommit fram till. Den senare siffran är den som ligger närmast Åke Sanders. Om man däremot tittat på antalet religiösa muslimer så får Åke Sander fram en siffra på 150000 medan Samarbetsnämnden för Statsbidrag till Trossamfund (SST) kommer fram till 100000. Det enda säkra man kan utläsa om antalet muslimer i detta avsnitt är således att det finns olika uppfattningar om detta. I slutet av avsnittet nämner jag att

muslimerna i Sverige är en, i en västeuropeisk jämförelse, väldigt heterogen grupp som har kommit hit av olika skäl från cirka 40 olika länder.

Hur muslimerna är organiserade i Sverige tar jag upp i avsnittet om muslimska organisationer. Avsnittet handlar i stort om hur svenska muslimer valt att organisera sig. Olika organisationer med olika inriktningar och olika tidpunkter för när de bildades presenteras. SMR och IRIS nämns som två paraplyorganisationer som har som syfte att verka nationellt. Dessa större sammanslutningar har ofta som funktion att företräda flera mindre organisationer gentemot myndigheter och dylikt.

I avsnittet muslimer i fängelse tar jag upp hur fängelsepopulationen ser ut ur ett muslimskt perspektiv. Här görs även en jämförelse med hur det ser ut i Frankrike, England/Wales och Tyskland. Precis som i landet i övrigt utgör muslimerna i landets fängelser en heterogen grupp och det är svårt att veta hur många de är exakt. En anledning till detta är PUL som förbjuder registrering av religiös tillhörighet. Att med säkerhet veta hur många muslimer som sitter fängslade i Frankrike och i Tyskland är även det svårt, även om det finns inofficiella siffror i vissa fall. England står här ut i mängden och där är det tillåtet att registrera religiös och etnisk tillhörighet, något som kan vara en följd av att man inte har någon konstitutionell separering av stat och religion.

Uppsatsen fortsätter med ett avsnitt om SMR och kriminalvården och handlar till största delen om hur SMR, genom dess samordnare, ser på muslimers situation på Sveriges fängelser. Mahmoud Aldebe anser att samarbetet med kriminalvården fungerar bra och att de problem som finns oftast är på det lokala planet. De problem som finns är att muslimer på säkerhetsavdelningar samt dem som skall utvisas ibland särbehandlas. Ett annat problem som tas upp är att många invandrare inte förstår systemet, detta är dock i första hand juridiska problem som uppstår innan anstaltsvistelsen. Han menar att de döms hårdare och att det kan uppstå problem med tolkningen under rättegångarna. SMR:s samarbete med kriminalvården tycker han, som nämnts ovan, fungerar bra, detta gäller även samarbetet inom NAV. Något som dock fungerar sämre är SMR:s samarbete med fängelseimamerna, något han dock vill förbättra. Mahmoud Aldebe anser för övrigt att kriminalvårdens kunskaper om islam bör förbättras och menar att det finns en okunskap om hur invandrare fungerar i samhället. Kriminalvården bör förbättra sina kunskaper om islam som religion och som vardagsliv. I detta sammanhang påpekar han även att en enskild muslim inte representerar islam och att islam inte kan lastas för en enskilds handlingar.

Vidare går jag sedan in i avsnittet om muslimer på svenska anstalter som i stort kan delas in i två delar. Den första handlar om muslimer generellt på anstalterna och en allmän diskussion om detta, den andra delen utgörs av intervjuer med muslimska intagna. Dessa intervjuer ger en uppfattning om hur den enskilda muslimens upplevelser av kriminalvården.

Avsnittet börjar med en diskussion om hur många muslimer som sitter i fängsligt förvar och hur svårt detta är att ta reda på. Jag går igenom metoden jag använt för att närma mig en ungefärlig siffra, metoden har sina brister och dessa tas upp. Metoden innebar dock att jag fick fram en siffra på cirka 16 % av den totala mängden intagna på landets fängelser, denna siffra är dock sannolikt i underkant och en siffra upp mot 20 % skulle inte vara omöjlig. Den grundlagsskyddade religionsfriheten tas upp och denna täcker även dem som sitter i fängelse, den är dock något beskärd. Religionen kan sålunda inte praktiseras fullt ut utan begränsas en del, bland annat med hänsyn till säkerheten. Exempel har givits om att en intagen i något fall skulle ha förhindrats att ta med sig en koran in på en anstalt. Andra saker som skulle kunna förbjudas är införandet av bönemattor, bärandet av huvudbonader inomhus (kufin). Jag talar i avsnittet även lite om de tankar jag har haft då jag arbetat på anstalt och som skulle kunna vara problematiska för muslimer. Dessa har bland annat handlat om visitation med hund och visitation av en intagen utförd av en person av det motsatta könet.

Den andra delen i detta avsnitt baseras på de svar jag fått genom intervjuer och enkäter. Denna del inleds med frågor om ursprung och religiositet. De flesta uppger att de är halvgoda muslimer, det vill säga att de placerar sig i mitten på en skala mellan 1 och 10. Vidare tas frågan om imamer upp och här framgår det att de intagna på en anstalt är nöjda med tillgången till en fängelseimam medan dem på de andra anstalterna är missnöjda med det samma. I samband med detta diskuteras även fängelsepräster och vilken relation de intagna har till denna. Svaren varierar och medan somliga inte har någon som helst kontakt med denna så har andra väldigt mycket kontakt med honom eller henne. Om man ser på hur de muslimska intagna relaterar till fredagsbönen så verkar detta gå ihop en del med tillgången till en imam. Således har en anstalt regelbundna och organiserade fredagsböner medan de två andra antingen inte har någon alls eller att de går ihop i en grupp och ber gemensamt, dock utan imam. Hur det religiösa utövandet fungerar i praktiken och de problem som kan finnas är nästa punkt. Här tas saker som dieten upp, det handlar både om att de inte har tillgång till halalmat eller att de har problem med maten under ramadan. Fastan under ramadan och de svårigheter som finns med detta beror inte enbart på maten, bara det faktum att man inte är fri gör det svårare att fasta. Problem med visitation tas också upp, dessa problem kan vara av den arten att koranen och det privata böneutrymmet blir nersmutsat då vårdare bläddrar i koranen eller går in med skor i bostadsrummet. Den enda anstalten där de intagna ej uppgav att det fanns några problem var i denna undersökning anstalt 3.

Vad gäller särbehandling av muslimer så säger de intagna på anstalt 1 och 3 att detta inte förekommer. På anstalt 2 uppgavs det dock att detta fanns och att detta kunde ta sig i uttryck genom rasism och islamofobi. Som andra exempel på särbehandling uppgav intagna här var bristen på halalmat samt det faktum att man bara fick en måltid under ramadan och sedan fick nöja sig med smörgåsar och liknande. Bristen på en imam och det faktum att denne inte tog ut de intagna på § 14 togs också upp som exempel på särbehandling. Relationen muslimer emellan uppges vara god och ingen säger sig ha haft problem med sin kulturella och religiösa bakgrund i kontakt med andra muslimer. Även om de intagna inte haft några problem med sin bakgrund så uppges just denna, av en del, spela roll i hur man umgås. En del av dem jag intervjuat umgås alltså hellre med folk de delar kultur och språk med snarare än dem de delar religion med.

Samtliga intagna jag intervjuat anser att kriminalvården har dåliga kunskaper om islam och någon menar att denna okunskap finns i hela organisationen. En intagen menar att kriminalvårdare sällan har ens de mest basala högstadietkunskaperna om islam och menar att han måste förklara allt, detta gäller framför allt ramadan och måltiderna under denna. Några andra menar att kriminalvårdens användande av urinprov istället för blodprov visar på okunskaper om känsligheten kring nakenhet för muslimer. Okunskapen om islam, hävdar en annan, visar sig också under § 14 då de måste använda anstaltskläder, han menar att kriminalvården inte förstår att det är känsligare för muslimer än för andra att synas som kriminell bland allmänheten, vilket man gör då man måste ha anstaltskläder på sig. Bristen på imam påstås av en intagen vara ytterligare ett exempel på de dåliga kunskaperna, hade de känt till islam bättre hade de sett till att en imam var mer tillgänglig. Det finns dock även dem som, trots att de tycker kunskaperna är dåliga, anser att man inte kan begära att en kriminalvårdare skall ha några större kunskaper om islam.

Vad gäller regler och restriktioner så ansåg de flesta på anstalt 1 att det inte fanns. Någon påpekade dock att arbetsplikten gjorde det svårare att be. På anstalt 2 påpekade någon att förbudet mot införsel av mat på anstalten innebar problem eftersom anhöriga då inte kunde ta med sig halalmat vid besök. En annan regel som förde vissa problem med sig var inlåsningsen som sker klockan 19.45, detta innebar att de inte kunde tvätta sig ordentlig inför bön. På anstalt 3 ansåg de intagna att det inte fanns några regler och restriktioner som hindrade dem i religionsutövandet.

De muslimer jag intervjuade fastade i olika grad under ramadan. Medan somliga fastat valde vissa att inte göra det, detta kunde bero på att de ansåg att förutsättningarna att göra detta på en anstalt var dåliga. Andra påbörjade fastan men valde av olika skäl att avbryta denna. Någon påpekade även att de fastad under föregående ramadan men inte gjort det under denna.

Hur de intagna ser på religionen och religionsutövandet när de sitter på anstalt respektive när de är fria handlar nästa avsnitt om. Här skiljer sig åsikterna åt en hel del, somliga anser det vara lättare praktisera islam under anstaltsvistelse, andra att det är svårare medan någon tycker att det inte är någon skillnad. Stödet för att det skulle vara svårare under avtjänandet av straffet kan handla om att en intagen på anstalt inte kan besöka en moské när han vill, inte äta halalkött, inte kan duscha och tvätta sig när han vill eller att han inte på samma sätt kan be i grupp. De som däremot tycker det är enklare menar att det finns mer tid till eftertanke och tankar kring islam, religionen blir även viktigare eftersom man behöver mer stöd från gud. Det finns dem som inte vill praktisera islam på insidan eftersom de ser det som hyckleri, det är då bättre att avtjäna sitt straff för att sedan vända sig till gud. Om detta säger dock en annan att han inte tror på, börjar man inte be i fängelset kommer man inte heller att göra det när man är fri.

Slutligen handlar ett avsnitt om fängelseimamer och deras syn på hur islam och kriminalvården fungerar. Inledningsvis konstateras att det år 2006 fanns 29 imamer som jobbar på anstalt, åtta av dessa kallas dock bara in vid behov. Antalet imamer år 2007 skall enligt uppgift vara något färre. Imamerna har i många fall en anställning vid en moské och utför sitt arbete på anstalterna inom ramarna för denna anställning, det finns dock även de imamer som har helt andra typer av arbeten och som utför arbetet på anstalterna på sin fritid. En av imamerna uppger att han tycker det finns för få fängelseimamer och känner att han ibland har för lite tid, detta gäller inte bara för de intagna utan även för arbetet inom NAV. NAV-samarbetet är för övrigt något imamerna är väldigt nöjda med, det fungerar väl och representanterna för olika trosinriktningar är varandra behjälpliga på många sätt. Kontakten med SMR är det dock sämre ställt med och medan den ena imamer tycker att den blivit sämre på sista tiden så är den andra imamen desto mer kritisk. Han anser att deras arbete är under all kritik. Samarbetet mellan olika fängelseimamer är också något som borde förbättras, ett utbyte av erfarenheter är viktigt för att värdefull kunskap inte skall glömmas. Vad gäller kriminalvårdens kunskaper om islam så anser de båda imamerna att denna är väldigt dålig, detsamma, uppger en av dem, är intresset att lära sig mer om religionen. Annars tycker de att arbetet på anstalterna fungerar bra och känner sig välkomna och respekterade. På frågan om särbehandling av muslimer så uppger de att det inte finns någon sådan, ingen som är inbyggd i systemet i alla fall. Somliga saker kan kännas kränkande för en individ och detta kan röra sig om saker som urinprov och liknande, detta är dock inget som bara drabbar muslimer.

4.2 Slutsatser

Ämnet för denna uppsats, islam och svensk kriminalvård, är tidigare utforskat. Denna uppsats är således ett första försök att undersöka hur det ligger till med detta. Eftersom bristen på tidigare forskning är näst intill total blir intervjuer med olika intressenter av stort värde. Dessa undersökningar är dock begränsade i tiden och rummet och kan inte med säkerhet sägas vara helt rättvisande i alla avseenden. För vilka slutsatser kan egentligen dras från en undersökning av tre anstalter och två fängelseimamer? Fler undersökningar under längre tid och på fler platser är därför viktiga för vidare forskning. Resultaten och de slutsatser som kan dras här är baserade på den information som framkommit i denna uppsats. I vissa fall kan mer generella slutsatser dras och det gäller framför allt den information som kommit från SMR, de är centralt placerade och kan därför anses ha den överblick i tid och rum som krävs för att dra mer långtgående slutsatser. Det står dock klart att mer forskning krävs i detta ämne för att

antingen belägga de fakta som framkommit i denna uppsats eller för att presentera en annan bild av hur det ser ut. Denna uppsats är dock ett försök att öppna upp för, och skapa ett intresse, för en vidare forskning i ämnet.

Vilka slutsatser kan man då dra av detta arbete? Det första som slog mig var den närvaro trossamfund har haft inom svensk kriminalvård genom historien. Från de tidiga pastorerna som arbetade på fängelserna som lärare i kristendom bland annat, till dagens präster, imamer och andra som bedriver andlig vård på landets anstalter. Klart är också att kriminalvården inte har särskilt mycket som reglerar religioners inflytande inom kriminalvården, det finns bestämmelser som skyddar rätten till fritt religionsutövande samt en del bestämmelser vad gäller maten på anstalterna. Utöver detta verkar det inte finnas några andra centralt fastslagna regler och rättigheter för muslimer på svenska anstalter. Detta öppnar upp för olika lokala praxis, praxis som kan skilja sig åt rätt mycket. Dessa praxisskillnader mellan olika anstalter gäller inte bara förhållningssättet gentemot islam och muslimer utan är även gällande för andra områden. Den lokala kulturen på den enskilda anstalten har således mycket högre påverkansgrad för hur den enskilda muslimen kan utöva sin tro under anstaltsvistelsen.

Det är mycket tydligt att kriminalvårdens kunskaper om islam anses vara dåliga, detta ansåg enskilda muslimska intagna, fängelseimamerna och SMR. Det finns även de som menar att intresset för att lära sig mer är dåligt, så det är inte att undra på. Frågan är dock vilka kunskaper man kan kräva att en enskild vårdare skall ha, skall det läggas mer krut på saker som dessa i utbildningen kanske. Själv är jag av uppfattningen att man kan kräva grundläggande kunskaper och att utbildning i dessa bör ske. Intressant är ju dock att kriminalvården valt att köpa in tjänster och ”konsulter” i andlig vård, kan detta tolkas som att man vill separera olika arbetsuppgifter eller är det bara för att det skall så vara i ett land där man separerat staten och religionen. Oavsett vad så utgör muslimerna på Sveriges anstalter en betydande del, minst 16 procent, och det är därför av intresse att förbättra det som kan förbättras. Eftersom kriminalvårdare, och inte andliga vårdare, har den vardagliga kontakten med de intagna är det viktigt att känna till vissa saker, inte minst för att undvika missförstånd, och framför allt för att enkel kunskap kan innebära ett mer respektfullt bemötande.

En annan slutsats man kan dra är att det är en stor brist på fängelseimamer på landets fängelser. Denna brist har påtalats av många och det verkar ligga en sanning i detta. Bristen återkommer genom utsagor om att intagna inte får tillfälle att träffa en imam, att denna brist är ett tecken på särbehandling och en dålig kunskap om islam från kriminalvårdens sida. Lika tydlig som denna brist är, är det faktum att somliga intagna klandrar kriminalvården för detta. Kriminalvården har, som framgått, valt att samarbeta med SMR för att få den muslimska andliga vården för de intagna tillgodosedd, denna tjänst betalar man dessutom 400000 kronor för. Om den då inte fungerar kan inte kriminalvården lastas för detta, eller? Bristen på imamer uppges vara en följd av att det inte finns tillräckligt med kompetenta imamer och att det finns för lite pengar för att anställa fler. Om problemet är ekonomiskt och att det automatiskt skulle bli bättre med mer pengar är omöjligt att utröna vid en genomgång av hur SMR:S hantering av de pengar de får från kriminalvården sköts. Den ekonomiska redovisningen lämnar mycket att önska och jag tänker då framför allt på posten löner i deras ekonomiska redovisning. Är det så att denna post avser anställda imamer så anser jag att det är en dålig investering. Istället för att lägga nästan halva budgeten på fast anställda (om än inte heltid), så borde en större del av pengarna gå till fler imamer som kan bedriva andlig vård. Att intagna bereds möjlighet att träffa en imam är av stor vikt och skulle förmodligen innebära att fler intagna känner sig hörda. Imamer har en viss auktoritet och kan säkerligen överbrygga en del problem som uppstår mellan olika individer på anstalterna, mellan olika intagna och mellan intagna och personal. En fängelseimam är neutral och står varken på kriminalvårdens eller de intagnas sida och kan förmodligen lösa en del konflikter och mindre problem som uppstår, de har både de intagnas och anstaltsledningens öron.

På de anstalter imamerna finns och kan träffa samtliga intagna verkar det dock fungera bra, de intagna är nöjda, imamerna är nöjda och SMR är ganska nöjda. En anledning till att det fungerar bra är det goda samarbete inom NAV som finns, detta måste man ta vara på och utveckla så att det fortsätter på detta goda vis. På det lokala planet fungerar alltså den andliga vården, i imamernas ögon, väl. Kontakten med anstalterna fungerar bra och imamerna känner att de blir lyssnade på och respekterade för det arbete de utför. Lustigt i sammanhanget är att det enligt SMR är just på det här planet problemen finns. Den uppfattning man får är att samarbetet mellan muslimska representanter och kriminalvården fungerar bra horisontellt, alltså mellan SMR och kriminalvårdens ledning samt mellan fängelseimamer och anstalterna. Vertikalt verkar det dock sämre och då i samordningen mellan SMR och landets fängelseimamer. Problemet togs upp av SMR och det fanns en viss självkritik här, detta var också något de båda imamerna tog upp med olika emfas. Den ena ansåg att kontakten med SMR försämrats på sista tiden, den andra imamen utdelade dock en tyngre dom och ansåg att organiserandet av den muslimska andliga vården lämnade väldigt mycket att önska. Den senare ställde sig frågande till vad SMR använde de pengarna de fått av kriminalvården till, och efter att ha sett deras ekonomiska redovisning undrar jag detsamma. Redovisningen är en uppstapling av vad pengarna använts till men helt och hållet utan verifikationer eller annat för att kunna utläsa något ur den. Nu vill jag understryka att jag inte menar att det fifflats med pengar, men med en redovisning som denna undrar man hur de arbetar. Detta gagnar knappast de muslimska intagna och en uppstramning är nödvändig för att garantera kvaliteten i den muslimska andliga vården. Den vertikala kontakten mellan SMR och fängelseimamerna är det också, i min mening, viktig att förbättra, inte minst för att SMR:s samarbete med kriminalvårdens ledning skall vara fruktbar. Imamerna är ju på något sätt SMR:s ögon och öron vad gäller muslimska intagnas situation.

Situationen för muslimer på svenska anstalter får sägas vara god och även om det finns de intagna som beklagar sig är de flesta överens om att det inte finns några större hinder i att praktisera islam på de svenska anstalterna, särbehandlig verkar heller inte vara något allmänt förekommande. Det är givetvis inte bra om enskilda individer känner sig hämmade i sitt religionsutövande eller känner sig särbehandlade och till och med kränkta. Det som framkommit i undersökningen visar dock på att det inte finns något systematiskt eller kulturellt framodlade hinder för religionsutövandet för muslimer. Det framkommer ingenting som skulle peka på att muslimer skulle ha några problem med sin religiösa bakgrund i kontakten med andra muslimer. Detta stärker den åsikt som uttrycks från SMR:s samordnare att imamernas religiösa inriktning inte spelar någon roll och att de är samtliga muslimer behjälpliga vad gäller andlig vård.

Slutligen menar jag att den muslimska andliga vården och situationen för de muslimska intagna på svenska fängelser har sina brister men att den trots detta är god.

4.3 Framtida forskning

Som nämnts tidigare så har vissa avgränsningar gjorts i denna uppsats. I ett större forskningsprojekt skulle dessa avgränsningar kunna tas bort. Det som missas här och som skulle vara väldigt intressant är att även titta på hur situationen ser ut för muslimska kvinnor på anstalt, och hur den ser ut för manliga och kvinnliga muslimer på landets häkten. En annan viktig aspekt är hur muslimska kriminalvårdare ser på situationen, har de samma syn på problemen som de muslimska intagna och har de en annan attityd till muslimska intagna i arbetet med dessa jämfört ickemuslimska kriminalvårdare?

För att underlätta arbetet och informationsinhämtningen skulle det nog vara en god idé att förankra arbetet med kriminalvårdens ledning. Jag misstänker att ett gott samarbete med just kriminalvården centralt skulle öppna fler dörrar och ge forskaren bättre tillgång till de olika anstalterna och häktena i landet. Ett samarbete och eventuell samordning med

kriminalvårdens forskningsråd skulle också vara av stor vikt. Man skulle då som forskare lättare få kontakt med, och få tips av de forskare som bedriver forskning mot kriminalvården. Det finns sannolikt andra forskningsprojekt som rör kriminalvården, och en del av dessa skulle förmodligen även vara intressanta ur ett islamologiskt perspektiv.

4.4 Källförteckning

Litteratur

- Anwar, Muhammad. Blaschke, Jochen. Sander, Åke. (2004). *State Policies Towards Muslim Minorities. Sweden, Great Britain and Germany*. Berlin: EMZ
- Beckford, James A. Joly, Danièle. Khosrokhavar, Farhad. (2005). *Muslims in prison: challenge and change in Britain and France*. Chippenham & Eastbourne: Antony Rowe Ltd.
- Ducpétiaux, Édouard. (1843). *De la condition physique et morale des jeunes ouvriers et des moyens de l'améliorer*. [u.o]
- El Mahdi, J. (2006). "Sveriges näst största religion". *Svenska Dagbladet*. 24 dec.
- Foucault, Michel. (2003). *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv förlag
- Rossi, Pellegrino. (1829). *Traité de droit pénal*. [u.o]
- Stenberg, Leif. (1999). *Muslim i Sverige*. Stockholm: Bilda Förlag
- Strafvolzugsgesetz §§ 53-55, § 157
- Wahlden, C. (2002). "Kriminalvårdare bryter mot lagen". *Svenska Dagbladet*. 4 okt.

Webbkällor

- www.alislam.org/library/links/nudity.html 13/108
- www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfopageGeneral___3003.aspx 18/12-07
- www.kriminalvarden.se/templates/KVV_PortalTargets.aspx?id=1982 18/12-07
- www.kriminalvarden.se/upload/Museum/htm/andliga.htm 18/12-07
- www.kriminalvarden.se/upload/Museum/htm/livet.htm 18/12-07
- www.kriminalvarden.se/upload/statistik/ASK%202007/Asken_%2007_aug.pdf 18/12-07
- <http://krimnet/templates/InfoPageGeneral.aspx?id=6398> 18/12-07
- www.netpub.se/hotel/pub/Kriminalvaarden_i_Sverige/html/chapter11.htm 18/12-07
- www.notisum.se/rnp/SLS/LAG/19980204.HTM 13/1-08
- www.skr.org/faktaomskr.4.95ef17103e1e03476800020316.html 13/1-08
- www.sst.a.se/ 13/1-08
- www.sst.a.se/is.htm 13/1-08
- www.sverigesmuslimskarad.se/ 13/1-08
- www.uncjin.org/Laws/prisrul.htm 13/1-08
- www.visionsrummet.se.interprise.se/swe/files/11.pdf 13/1-08
- www.zawaj.com/articles/sunna_clothes.html#kufi 13/1-08

Frågor

1. Vilket nationellt ursprung har du?
2. Är du praktiserande muslim? Hur mycket på en skala mellan 1-10?
3. Tillåter anstalten att muslimer samlas för gemensam fredagsbön?
4. Går du ofta till fredagsbön?
Om inte, varför?
5. Har du problem att praktisera din religion under anstaltsvistelsen?
Om ja, vilka?
6. Anser du att du som muslim särbehandlas av kriminalvården jämfört med andra intagna?
7. Hur är din relation till andra muslimer på anstalten?
8. Umgås du med andra intagna baserat på religion eller kultur/språk?
9. Har kriminalvården tillräckliga kunskaper om islam?
10. har du tillgång till en fängelseimam?
11. Har du någon gång haft problem med din kulturella/religiösa bakgrund i kontakt med andra muslimer?
12. Finns det regler eller restriktioner på anstalten som hindrar dig i ditt religionsutövande?
13. Fastade du under ramadan?
14. Hur skiljer sig ditt religionsutövande under anstaltsvistelsen från utsidan?
15. Anser du att religionen (din och andra intagnas) blir viktigare i samband med frihetsberövande?
Om ja, hur?
16. Pratar du ofta med någon präst på anstalten?

Sveriges Muslimska Råd (SMR)
Kapellgränd 10
116 25 STOCKHOLM

Medel för muslimsk andlig vård i kriminalvården år 2007

För den rikstäckande muslimska andliga vården inom kriminalvården har i kriminalvårdens budget för verksamhetsåret 2007 avsatts oförändrat SEK 400 000.

Kriminalvården förutsätter att dessa medel i första hand kommer att användas för att ersätta imamer för deras kostnader vid besök på anstalter och häkten. Medlen kommer att överföras till SMR snarast möjligt.

SMR skall efter sex månader till Huvudkontoret avge delrapport över verksamheten och dess omfattning under första halvåret samt vid årets slut inkomma med en slutredovisning över hela årets verksamhet och hur medlen har använts. Årsredovisningen bör samordnas med SKR:s motsvarande redovisning.

På Kriminalvårdens vägnar

Ulf Jonson
Chef Klient- och säkerhetsenheten

Per Åke Ståhl

Kopia f k

Inom KV: GD, VL, C EP, regioncheferna
Sveriges Kristna Råd
NAV-konsulenterna Kjell Mazetti och Lars-Gunnar Skogar

Ekonomisk redovisning från SMR till Kriminalvården.

Löner, brutto	Arb.giv.avg	Resersätt.	Traktamenten	Bidrag till föreningar	Fora/Collectum	Förbrukningsmat.	Tele	
9 250	2 986	5 304	3 000		3 000	2 343	498	556
2 700	872	2 500	800		2 600	784	65	1 307
9 250	260	1 200	1 200		2 600		342	
2 700	390	1 200	1 500		11 930			
9 250	2 986	1 088	1 310		4 900			
2 700	872	1 190	600					
9 250	2 986	1 700	350					
3 100	872	1 400	350					
10 000	2 986	850	3 000					
2 700	1 001	850	2 600					
10 000	3 228	1 000	2 000					
2 700	872	5 256	2 000					
12 000	2 582	3 690	2 000					
3 240	3 228	3 672	5 994					
1 000	872	2 628	8 884					
2 700	3 874	3 276	5 000					
2 700	1 046	1 440	4 000					
1 620	3 228	954	4 000					
16 753	872	954	100					
10 600	872	910	2 400					
2 700	523	70	2 300					
1 900	5 408	70	1 400					
7 900	3 422	3 276						
24 000	872	475						
2 700	613	620						
2 700	1 900	1 120						
2 700	7 747	3 150						
8 384	872	1 962						
	872	270						
	872	366						
	2 706	1 140						
177 197	62 692	53 581	54 788		25 030	3 127	905	1 863

Anstalt	Fläskfri kost
Asptuna	23
Beateberg	6
Borås	15
Brinkeberg	12
Fosie	22
Gävle	3
Hall	22
Halmstad	5
Haparanda	2
Helsingborg	5
Hinseberg	11
Holmängen	3
Håga	Gemensamt med Hall
Hällby	25
Härnösand	20
Högsbo	6
Johannesberg	10
Karlskoga	6
Kalmar	17
Karlskrona	3
Kirseberg	54
Kolmården	1
Kristianstad c	30
Kristianstad Vä.	Gemensamt med Kristianstad C.
Kumla	65
Luleå	4
Mariefred	35
Mariestad	5
Norrtälje	50
Nyköping	7
Rödjan	7
Salberga*	60
Skenäs	12
Skogome	36
Skänninge	6
Smälteryd	20
Storboda	10
Svartsjö	7
Sörbyn	3
Tidaholm	41
Tillberga	18
Tygelsjö	7
Täby	11
Umeå	6
Visby	0
Viskan	14
Västervik Norra	20
Ystad	12
Åby	5
Österåker	50
Östragård	5
Totalt: 817	

*uppgift lämnad 11/1-08. Övriga uppgifter från perioden vecka 40-42 2007.